

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

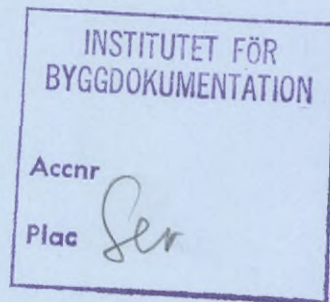
Rapport

R75:1987

Överglasning av Skärholmens centrum

Attityder och förändrat utnyttjande

Arne Modig

R
7/8

Byggforskningsrådet

R75:1987

ÖVERGLASNING AV SKÄRHOLMENS CENTRUM

Attityder och förändrat utnyttjande

Arne Modig

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 850291-3
från Statens råd för byggnadsforskning till Sociologiska
institutionen, Stockholms Universitet, Stockholm.

REFERAT

Rapporten beskriver hur kunder, personal och andra användare uppfattar den överglasning som 1984 genomfördes i det då 15 år gamla Skärholmens centrum. Genom intervjuer kartläggs attityder till överglasning, dess arkitektoniska utformning, klimat i anläggningen, akustik, inredning, social miljö etc. Vidare beskrivs vilka som utnyttjar centrumanläggningen, hur man använder anläggningen och om detta förändrats i samband med överglasningen.

Som väntat är de allra flesta som använder Skärholmens centrum mycket positiva till den överglasning som genomförts. Man uppskattar skyddet mot dåligt väder. Många tycker också att det blivit en "öppen", "modern" och estetiskt tilltalande anläggning. Överglasningen har, som ett led i en kommersiell vitalisering av centrumanläggningen, inneburit en klar ökning av kundtillströmningen.

Överglasningar innebär samtidigt vissa klimatomständiga problem. Många av de intervjuade tycker att det kan vara för varmt eller att luften ibland känns instängd i anläggningen. Vissa tycker också att ljudnivån är för hög på de överglasade gågatorna.

Detta är en bidragande orsak till att en mindre grupp är tveksamma till överglasningen.

I Byggforskningsrådets rapportserie redovisar forskaren sitt anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit ställning till åsikter, slutsatser och resultat.

R75:1987

ISBN 91-540-4766-8

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Svenskt Tryck Stockholm 1987

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid
FÖRORD	5
SAMMANFATTNING	6
1 SYFTE OCH UPPLÄGGNING	7
2 ÖVERGLASNING OCH SKÄRHOLMENS CENTRUM	8
2.1 Många olika slag av överglasningar	8
2.2 Klimat i överglasade rum	9
2.3 Motiv för överglasning	9
2.4 Användning av överglasade rum	10
2.5 Skärholmens centrum	11
2.6 Överglasningens utformning	12
2.7 Användningen av de överglasade gågatorna	14
2.8 Överglasningen och utnyttjande av centrum	15
3 CENTRUM I FÖRORTEN	17
3.1 Ett stadslivsideal för förortens centrum	17
3.2 En lokal offentlighet	18
3.3 Tillgång till stadsliv	19
3.4 Skärholmens anseende förändras	19
4 GENOMFÖRANDE	21
4.1 Intervjuer med besökare	21
4.2 Personalenkäten	25
4.3 Föreståndarenkäten	25
5 KUNDER	27
5.1 Antalet besökare på de överglasade gågatorna	27
5.2 Besökarna	28
5.3 Ärendet	32
5.4 Besöker man bara de överglasade delarna?	32
5.5 Besöksfrekvens	33
5.6 Sällskap vid besöket	33
6 VAD TYCKER MAN OM ÖVERGLASNIGEN?	37
6.1 Allmänt omdöme	37
6.2 Vilka skillnader finns mellan olika grupper?	37
6.3 Vad är bra och vad är dåligt?	40
7 BESVÄRSREAKTIONER BLAND KUNDER OCH ANSTÄLLDA	44
7.1 Ibland är det trångt	44
7.2 Vissa problem med "instängt klimat"	45
7.3 Problem med varm klädsel	46
7.4 Små problem med solljuset	46
7.5 En relativt hög ljudnivå	47
7.6 Hur vanligt är det med besvärreaktioner bland besökarna?	48
7.7 Hur vanligt är det med besvärreaktioner bland personalen?	51
8 SEMANTISK MILJÖBESKRIVNING	53
8.1 Semantisk miljöbeskrivning av den överglasade gågatan	54
8.2 En jämförelse med universitetscentret på Dragvoll	57
8.3 Huvuddimensioner i miljöbeskrivningen	57

	Sid
9 BUTIKSLOKALER OCH OMSÄTTNING	60
9.1 Butikslokaler vid de överglasade gågatorna	60
9.2 Butikernas omsättning etc.	61
10 SLUTSATSER	63
10.1 Ett positivt omdöme dominerar	63
10.2 Tillskott för en lokal offentlighet?	64
10.3 En ökning av kundtillströmningen	64
10.4 Vissa klimatproblem	65
10.5 En hög ljudnivå	66
10.6 En "öppen" och "modern" anläggning	66
10.7 Den kommersiella framgången har flera orsaker	67
BILAGA:	
Formulär för intervjuer med besökare	68
Formulär för enkät till personal	73
REFERENSLITTERATUR	78

FÖRORD

Under 1980-talet har intresset för överglasning ökat kraftigt. Främst vid nyproduktion, men även vid ombyggnad blir det allt vanligare att man bygger in gårdar eller andra uterum med glastak.

1984 genomfördes en överglasning av delar av det då 15 år gamla Skärholmens centrum. Denna ombyggnad utgör den första riktigt stora överglasningen av en svensk centrumanläggning.

Syftet med den undersökning som rapporteras här är att närmare belysa hur kunder, personal och andra användare uppfattar överglasning, dess arkitektoniska utformning, klimatet i anläggningen, akustik, inredning, social miljö etc. Vidare undersöks hur man använder anläggningen och om detta förändrats i samband med överglasningen.

Undersökningen har genomförts vid Sociologiska institutionen vid Stockholms Universitet i ett projekt av tvärvetenskaplig karaktär i samarbete med Institutionen för byggnadsteknik vid Tekniska Högskolan. Projektledare har där varit professor Ingemar Höglund. Han har, tillsammans med docent Valdis Girdo och civilingenjör Robert Öman, givit värdefulla synpunkter på denna studies upplägning samt aktivt stöd vid dess genomförande.

Intervjuerna har genomförts av Ann-Eva Prata och Siv Lindroth. Materialet har i omgångar kodats och datalagrats av Marianne Björkman och Marianne Ellmén. Birgitta Melin har på ett förtjänstfullt sätt omvandlat mina manuskript till tryckbara original.

Stockholm i maj 1987

Arne Modig
Projektledare

SAMMANFATTNING

Syftet med undersökningen är att beskriva hur kunder, personal och andra användare uppfattar den överglasning som 1984 genomfördes i det då 15 år gamla Skärholmens centrum. I undersökningen ges en belysning av attityder till överglasning, dess arkitektoniska utformning, klimat i anläggningen, akustik, inredning, social miljö etc. Vidare beskrivs vilka som utnyttjar centrumanläggningen, hur man använder anläggningen och om detta förändrats i samband med överglasningen.

Under tre olika perioder (oktober 1985, februari resp juni 1986) har sammanlagt 524 besökare intervjuats. 263 anställda i Skärholmens centrum och 29 butiksföreståndare/butiksägare har besvarat likartade enkäter.

Som väntat är de allra flesta som använder Skärholmens centrum mycket positiva till den överglasning som genomförts. Man uppskattar skyddet mot dåligt väder. Många tycker också att det blivit en "öppen", "modern" och estetiskt tilltalande anläggning. De överglasade gågatorna får ett uppskattat drag av "sydländskt" gatuliv. Möjligtvis ger anläggningen ett visst tillskott till förortens lokala offentlighet.

Överglasningen har, som ett led i en kommersiell vitalisering av centrumanläggningen, inneburit en klar ökning av kundtillströmningen. Rimligtvis har detta stor betydelse för den mycket positiva inställning som personalen och allra mest butiksföreståndare/ägare har till överglasningen.

Överglasningar innebär samtidigt vissa klimatomständiga problem. Många tycker att det kan vara för varmt eller att luften ibland känns instängd i anläggningen. Ca 15 % tycker att detta är ett stort problem. Vissa tycker också att ljudnivån är för hög på de överglasade gågatorna.

Detta är en bidragande orsak till att en mindre grupp, främst bland besökarna, är tveksamma eller direkt negativa till överglasningen.

KAPITEL 1. SYFTE OCH UPPLÄGGNING

Intresset för överglasade gaturum, atriumgårdar m m har på senare år ökat markant. Under främst 1980-talet har ett flertal projekt med överglasningar genomförts. Det har rört såväl bostäder och hotell som kontorshus och andra kommersiella anläggningar.

Trots att man här knyter an till en internationellt sett gammal tradition är kunskaperna om vad överglasningar i det nordiska klimatet innebär mycket begränsade.

Överglasning innebär tekniska nykonstruktioner. Dess främsta syfte är dock att förändra miljön för att göra den mer komfortabel för användarna. Mänskors reaktioner, deras attityder till en överglasning och deras sätt att använda anläggningen visar i detta perspektiv om förändringens egentliga syften uppfyllts.

Hösten 1984 avslutades överglasningen av Skärholmens centrum i sydvästra Stockholm. Denna förändring utgör det första riktigt stora svenska överglasningsprojektet för en befintlig centrumanläggning.

Syftet med denna studie är att närmare belysa vad överglasningen av detta redan existerande köpcentrum innebär för olika kategorier av användare. I undersökningen studeras hur personal, kunder och andra besökare uppfattar anläggningens arkitektoniska utformning, klimatet i anläggningen, ljudnivå, ljusförhållanden, inredning, social miljö etc. Vidare granskas hur man utnyttjar denna anläggning och eventuella förändringar av detta i samband med överglasningen.

Undersökningen har genomförts i nära samarbete med Institutionen för byggnadsteknik vid Tekniska Högskolan i Stockholm. Under ledning av professor Ingemar Höglund genomförs där en brett upplagd teknisk undersökning av anläggningen (se Höglund, Ottoson, Öman 1987).

Rapporten har lagts upp så att nästa kapitel behandlar en del allmänna synpunkter på överglasning som t ex motiv för överglasning och användning av överglasade rum. Där ges också en beskrivning av Skärholmens centrum och överglasningens utformning. I följande kapitel förs en diskussion om den roll en sådan här centrumanläggning spelar i en förort som Skärholmen.

Kapitel 4 beskriver de olika empiriska undersökningar som genomförts inom ramen för denna studie. Därefter beskrivs i fem olika resultatkapitel vilka kunderna är, vad man tycker om överglasningen, besvärreaktioner bland kunder och anställda, semantisk miljöbeskrivning samt egenskaper hos butikslokaler och omsättning. I ett avslutande kapitel sammanfattas och diskuteras studiens viktigaste resultat.

KAPITEL 2. ÖVERGLASNING OCH SKÄRHOLMENS CENTRUM

Vi har under 1980-talet kunnat iaktta ett kraftigt ökat intresse för överglasning. Främst vid nyproduktion, men även vid ombyggnad blir det allt vanligare att man bygger in gårdar eller andra uterum med glastak.

Uppenbarligen finns starka intressen för detta hos såväl arkitekter, byggherrar och beställare som byggmaterialindustrin (Hultin 1984).

För arkitekten handlar det om att övervinna det kärva nordiska klimatet och i stället skapa ett sydländskt grönt rum med möjligheter till mänskliga möten och samvaro. Också rumsgestaltningen tycks i sig utgöra en utmaning.

För beställaren kan glasgården vara en del av marknadsföringen där t ex dataföretag, genom lokalernas utformning, kan visa att man "ligger långt fram i utvecklingen". Ofta hävdas också ekonomiska skäl: överglasning kan spara energi och ibland också medge en ökad exploatering genom att tillåta tätare placering av huskroppar än vad som vore acceptabelt för en vanlig utomhusgård.

2.1 MÅNGA OLIKA SLAG AV ÖVERGLASNINGAR

De överglasningar som på senare år genomförts i Sverige har varit av många olika slag. I flera fall har man byggt kontorshus med mer eller mindre kringbyggda och överglasade gårdar centralt placerade i huskroppen. Tanken är oftast att dessa gårdar, genom att fungera som entrétorg, ska fungera som företagets ansikte utåt. De ska vidare fungera som mötesplats för husets användare: ofta finns här serveringar, konferensutrymme, utställningar etc.

Ett problem i denna typ av anläggning är att de kontorsrum som vetter mot gården ofta anses som mörka eller instängda.

Liknande problem kan finnas vid de överglasningar av innerstadsgårdar som gjorts framför allt för hotell.

I syfte att öka attraktiviteten har centrumanläggningar av Skärholmens typ försetts med överglasning. Man har här hoppats på fördelar i jämförelse med sina konkurrenter genom att skapa en mer skyddad och ombonad miljö för att locka fler kunder. Ett problem som diskuterats i samband med detta är att det kan innebära en riskabel privatisering av ett tidigare offentligt rum.

I flera fall har man också skapat överglasade gårdar i anslutning till bostäder. Tanken är just att detta skyddade rum, mellan inomhus och utomhus, ska ge utrymme för gemenskap och lagom social kontroll. Erfarenheterna av detta är ännu inte så stora, varför det är för tidigt att bestämt uttala sig om i vilken utsträckning dessa målsättningar uppfylls. Klart är dock att vissa förhoppningar framstår som klart överdrivna. Till detta kommer än tydligare de problem med ljus, luft etc som antytts när det gäller kontor och hotell. Dessa problem blir än viktigare att bemästra när det gäller

bostäder som ju är miljöer man vistas i under längre tid.

Ett problem som är gemensamt för de flesta överglasade gårdar är dessutom brandskyddet. Det innebär t ex att vackra öppna lösningar mellan gård och intilliggande rum, som tillåts i andra länder, inte utan vidare kan överföras hit p g a svenska brandskyddsbestämmelser.

2.2 KLIMAT I ÖVERGLASADE RUM

En viktig indelning av överglasade rum rör vilket klimat man har eller vill ha i rummet. Man brukar därvid skilja mellan oklimatiserade, delklimatiserade och rum med inomhusklimat.

Det helt oklimatiserade rummet fungerar som en buffert mellan byggnaden och utomhusklimatet med stora temperaturväxlingar som följd. I ett delklimatiserat rum har man viss uppvärmning så att temperaturen aldrig underskrider 10-15° C. Det rum som håller inomhusklimat ger de minsta temperaturväxlingarna.

Människans tillfredsställelse med det omgivande klimatet, ofta kallat den termiska komforten, påverkas av en mängd faktorer. I omgivningen har lufttemperaturen, luftrörelserna, luftfuktigheten och väggars och andra ytors temperatur betydelse. Hos människan har klädedräkten och den inre värmealstringen betydelse t ex för temperaturen på hudens yta.

Den känsla av tillfredsställelse detta ger upphov till, dvs om man tycker det är för varmt, för kallt eller lagom, påverkas i sin tur av vilka förväntningar man har. Det som av många uppfattas som tillräckligt varmt vårens första dag räcker inte alls vid inomhusaktivitet. Dessa förväntningar grundar sig på vad man är van brukar vara för handen i olika situationer.

Dessa förväntningar kan ställa till vissa problem vid användningen av den typ av anläggning som de överglasade gågatorna i Skärholmen utgör. Ska man som besökare förvänta sig att man är "utomhus" eller är man "inomhus"? Om man tycker att man är "utomhus" kanske man (vintertid) behåller ytterkläderna på och då blir det för varmt. Och omvänt, om man uppfattar miljön som "inomhus" tar man kanske av sig ytterkläderna och tycker att det är för kallt, åtminstone i vissa delar av anläggningen.

2.3 MOTIV FÖR ÖVERGLASNING

Vilka motiv brukar finnas när man tillgriper överglasning i en eller annan form? Carlsson m fl (1985:16) urskiljar följande:

1. En funktionell tillgång.

Genom att gårdar och passager överglasas kan dessa användas på fler sätt. Därigenom kan t ex behovet av kommunikationsvägar minska i andra delar av byggnaden. Ljuskärlens funktion som ljusinsläpp är också viktig.

2. En ekonomisk och förvaltningsmässig tillgång.

Överglasning kan innebära att byggnadens och tomtens yta utnyttjas bättre, att ljusinsläppet i lokalerna blir större, kraven på fasaden blir mindre, underhållet förenklas etc.

3. En social tillgång.

En överglasad gård kan fungera som träffpunkt och därmed bidra till den sociala sammanhållningen i byggnaden.

4. En arkitektonisk upplevelse.

Överglasningen kan skapa en mer självklar helhet och på flera sätt bidra till den arkitektoniska upplevelsen.

Den närmare utformningen påverkar i mycket det intryck överglasningen ger. Det förekommer därvid olika gestaltungsprinciper: man kan ge en överglasad gata eller gård karaktär av utomhusmiljö, inomhusmiljö eller någonting däremellan.

Inplantering av olika typer av växter påverkar detta intryck. De funktioner som placerats under eller i anslutning till överglasningen ger viktiga förutsättningar för hur anläggningen upplevs. En överglasad gågata med butiker ger helt andra förutsättningar än en ljusgård i en kontorsbyggnad.

Materialanvändning, bärkonstruktioner, anordningar för ventilation, solavskärmning etc påverkar kontakten med omgivningen och formar känslan av rymd i anläggningen.

2.4 ANVÄNDNING AV ÖVERGLASADE RUM

På vilket sätt kan man då använda olika typer av överglasade rum?

Man kan skilja mellan utrymmen avsedda för passage respektive utrymmer avsedda för vistelse. För många överglasade rum gäller att de är avsedda för bägge dessa användningssätt. I vissa fall, som t ex vid överglasade solverandor, är rummet främst till för att vistas i. I andra fall, som t ex skolbyggnader, har överglasningen tillkommit för att ge skyddade kommunikationer mellan anläggningens olika delar.

I den mån besökaren stannar i det överglasade rummet kan det antingen vara för avkoppling eller arbete i enskildhet eller för att delta i någon form av social samvaro. De överglasade bostadsgator som innehåller privata uteplatser erbjuder dessa möjligheter på samma sätt som överglasade gårdar i kontorshus och hotell.

Man kan som besökare i ett överglasat rum också befinna sig där för att man ska uträtta någon form av ärenden. Den överglasade hotellgården kan t ex innehålla reception eller servering. Man befinner sig då där i egenskap av kund.

Dessa allmänna användningsområden behöver inte nödvändigtvis avse just överglasade rum. Också andra typer av rum används på dessa sätt. Det speciella är i stället att ett rum, som i olika bemärkelser utgör en buffertzon mellan utomhus och inomhus, används på dessa sätt. Detta innebär ett tillskott av öppenhet och tillgänglighet i förhållande till det traditionella rummet. Samtidigt ger det mer av slutenhet och skydd än uterummet.

En viktig skillnad går således också mellan överglasade utrymmen avsedda för privat bruk respektive för offentligt bruk. Överglasade centrumanläggningar innebär en hög grad av offentlighet, även om detta i viss mån kan inskränkas av fastighetsägare, företagarförening etc.

2.5 SKÄRHOLMENS CENTRUM

Skärholmen är en stadsdel i Stockholms sydvästra förorter. Utbyggnaden av detta förortsområde skedde som en del av de s k miljonprogrammet under senare delen av 1960-talet.

Stadsdelen har en utformning som i mycket är typisk för denna tid. Bebyggelsen består till övervägande delen av mellan två och sju våningar höga flerfamiljshus. I områdets utkanter finns vissa småhusområden.

Stadsdelen Skärholmen hade 1984 en befolkning på 7.024 personer. Skärholmens församling, där stadsdelarna Bredäng, Sättra, Skärholmen och Vårberg ingår, hade då en befolkning på 29.960 personer. Av dessa var 12.6 % utländska medborgare.

Avståndet från Skärholmen till Stockholms city är en dryg mil, vilket innebär att området är mer centralt beläget än många andra förortsområden tillkomna under samma tid i regionen.

Figur 2.1: Karta över Skärholmens läge i förhållande till Stockholms innerstad.

Under några år i slutet av 1960- och början av 1970-talet kom namnet Skärholmen att användas som en symbol för den kritik av misslyckade och omänskliga betongmiljöer som många ansåg att förortsbyggandet gett Sverige. Med åren har dock området kommit att förbättra sitt rykte.

Skärholmen har genom tunnelbana och E4 goda kommunikationer med såväl Stockholms innerstad som mer perifert liggande förortsområden i t ex norra Botkyrka.

Det som skiljer Skärholmen från de flesta andra förorter är den stora centrumanläggningen. Vid invigningen den 8 september 1968 sades att målsättningen var att för Skärholmens centrum skapa förutsättningar för ett mångsidigt utbud av varor och tjänster.

Anläggningens storlek motiverades av att den byggdes som ett regiondelscentrum med stort upptagningsområde.

Anläggningen är rationellt byggd i prefabricerad betong. All distribution

av varor till butikerna sker via ett system av lastgator under anläggningen. I direkt anslutning till centrum finns ett stort parkeringsdäck med plats för 3.000 bilar. Den totala affärsytan är 55.000 m². Skärholmens centrum innehåller vidare 20.000 m² kontor och 32.000 m² övriga ytor i form av lager etc.

I centrum finns två större varuhus och en lång rad affärer, serveringar, banker, post, systembolag, social servicecentral, försäkringskassa, apotek, polis och en mängd andra typer av offentlig och kommersiell service.

2.6 ÖVERGLASNINGENS UTFORMNING

Ända sedan centrums tillkomst har kritik framförts mot den fysiska miljön. Anläggningen har ansetts torftig. Gågatorna ligger så att det ofta är blåsigt mellan husen i centrum. Snöröjningen har ibland varit svår och åstadkommit störningar i verksamheten genom att t ex hindra kunder.

Det viktigaste problemet i början av 1980-talet för fastighetsägare och affärsinnehavare var dock den vikande kundtillströmningen och den därmed minskande omsättningen. Detta hade sin grund i den slitna anläggningens tydliga miljöproblem. Konkurrenten från andra centra både i förorter och Stockholms innerstad blev allt svårare. Möjligtvis försämrades också Skärholmens konkurrenskraft av förändrade köpvanor där inköpstillfällena oftare görs till utflykter, då man bekvämt vill kunna flanera mellan butiker.

Efter att under en följd av år ha diskuterat olika möjligheter fattade fastighetsägaren Svenska Bostäder 1984 beslut om en överglasning. Denna överglasning omfattar tre gågator i centrum: Storholmsgången, Lillholmsgången och Byholmsgången. Detta innebär att de två torgen Skärholmstorg och Mäsholmstorg, en större gågata Bredholmsgatan och en del andra mindre utrymmen lämnas utanför överglasningen. Fastighetsägarna vill själva framställa detta som att man skapat ett combicentrum med stora överglasade delar samtidigt som många butiker lämnas kvar under bar himmel.

Överglasningen kom på detta sätt att avse sammanlagt 4.000 m² gångyta och berör därigenom ett 40-tal butiker.

Överbyggnaden har i olika delar utförts med opaliserad plast respektive glas. Den centrala delen av Storholmsgatan har byggts över med stålkonstruktioner täckta med glas. De båda yttre delarna av Storholmsgatan är överbyggda med lägre liggande bågformade stommar av limträ vilka bär upp opaliserad plast.

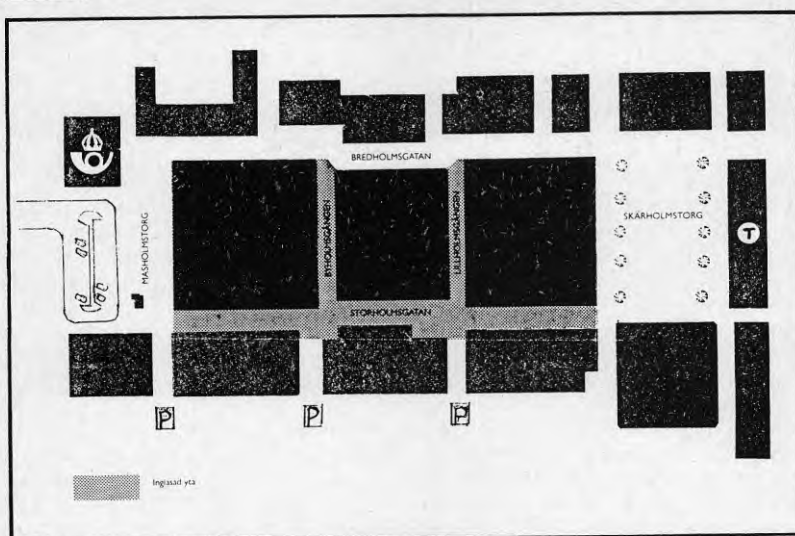
I knutpunkten mellan Storholmsgatan och Byholmsgången respektive mellan Storholmsgatan och Lillholmsgången har två 17 m höga glastorn med stålstomme byggts upp. Tornen ska fungera som naturliga skorstenar vid ventilering av gågatorna. Tanken är också att dessa torn ska fungera som blickfång, "lysande fyror", för att ge Skärholmens centrum en ny, positiv identitet.

På de smalare Byholmsgången och Lillholmsgången fanns skärmtak som bands ihop med glastak.

Överglasningen har således getts en varierad utformning där de öppnare och luftigare partierna över den centrala delen av Storholmsgatan gör denna del till en naturlig "mittpunkt" under överglasningen.

Gågatorna har fått innekaraktär genom att det tidigare golvet bytts ut mot ett marmorgolv och att en del bänkar och blomsterarrangemang placerats ut.

Figur 2.2: Skärholmens centrum efter överglasningen.

Marmorgolvet har försetts med värmeslingor för att ge innetemperatur på gågatorna även på vintern. Entréerna mot torgen och Bredholmsgatan har karuselldörrar, vilka kan ställas upp på sommaren. Entréerna mot parkeringsdäcket har automatiska skjutdörrar. Ventilationen sker med öppningsbara luckor i taket.

Anläggningen är brandskyddad med sprinklers på gågator och butiker.

Efter överglasningen pågår ett stegvis förändringsarbete där man låter bygga om butikernas fasad mot gågatan så att en öppnare miljö skapas med mindre tydliga gränser mellan gågata och butiker. I några fall finns på detta sätt servering i direkt anslutning till gågatan. På Storholmsgatan finns ett café.

De inglasade delarna hålls öppna mellan kl 6 och kl 22. Öppning och stängning sköts av anställda vakter.

Överglasningen har medfört ett nytt engagemang för att förbättra Skärholmens centrum från både Svenska Bostäder och företagarföreningen. Till exempel har man i ökad omfattning samarbetat kring sådant som marknadsföring, öppettider, speciella arrangemang som modevisningar och vakthållning. De olika butikerna förväntas medverka i arbetsgrupper som rör Skärholmens centrum. Överglasningen tycks ha skapat en ny entusiasm och en ny sammanhållning mellan Svenska Bostäder och företagarna.

Svenska Bostäder försöker efter överglasningen styra överlåtelse och omflyttningar för att göra utbudet i centrum mer balanserat.

En viktig fråga när det gäller denna typ av anläggningar är skillnaden mellan privata och offentliga rum och kontrollen över dessa. Det rör t ex frågan om vem som har tillträde och vem som får bestämma vad man får göra i det överglasade området. De gator som finns i Skärholmens centrum ägs fortfarande av kommunen. De utgör därmed allmän plats vilket t ex innebär att

de vakter som Svenska Bostäder har anställt bara har mycket begränsade befogenheter. De kan t ex inte förpassa någon från platsen utan måste inskränka sig till att t ex försöka tala störande personer tillrätta. Svenska Bostäder har försökt få tillstånd av ändring av detta vilket t ex skulle innebära att de själva kan avgöra vilken försäljning som kan pågå inne i anläggningen. Som det nu är kan den som i övrigt följer gällande lag ägna sig åt försäljning inne på de överglasade gatorna. Detta har irriterat vissa medlemmar i företagarföreningen.

Den allmänt uppsnyggade miljön i de inglasade delarna i kombination med att man nu har vakter hela tiden i centrum gör att problemen med skadegörelse är små. Problemen med inbrott i Skärholmens centrum har på samma sätt blivit dramatiskt mindre. Sannolikt beror detta till största delen på att den bevakning man har idag inte fanns tidigare. Överglasningens betydelse tycks mer oklar. Nedskräpningen är också betydligt mindre än tidigare.

Det har framförts kritik mot att bara en del av centrum överglasats. Man menar att denna delning av centrum inneburit att den relativa fördel som Storholmsgatan hade redan tidigare, genom att den ligger i direkt anslutning till parkeringshuset, på detta sätt kommit att förstärkas än mer. Den överglasade delen kommer att framstå, menar man, som den trivsammaste och kommersiellt mest gångbara delen. De delar som ligger utanför kommer att finnas i en mindre gynnsam miljö. Uppenbarligen är åtminstone vissa bland butiksinnehavarna i dessa delar besvikna på att entréerna åt Bredholmsgatan inte fick ett mer öppet genomförande. Nu upplevs de som alltför avskärande och därmed hindrande.

2.7 ANVÄNDNINGEN AV DE ÖVERGLASADE GÅGATORNA

Skärholmens centrum var redan från tillkomsten planerad med en helt genomförd separering av fotgängare och biltrafik. På det större Skärholmstorget och på gatorna i centrum har aldrig förekommit annat än gångtrafik (och enstaka cyklister).

Dessa gators funktion av gågator har inte förändrats. Överglasningen har snarare inneburit att denna funktion understrukits än mer. Den helt dominerande användningen av de överglasade gågatorna är således passage. Utrymna används i första hand som en kommunikationsled. Vissa använder gågatorna för att ta sig direkt igenom de överglasade delarna t ex de som kommer från parkeringshuset och ska till tunnelbana, biograf eller annan service som ligger utanför överglasningen. De flesta använder sig dock av de överglasade gågatorna för att ta sig mellan olika butiker, serveringar eller andra serviceinrättningar. Dessa förflyttningsmönster kan dock se mycket olika ut.

De flesta inköpsrundor etc i centrum innehåller dock mer eller mindre stora inslag av vistelse. Man kan t ex slå sig ner för att vila på någon av de bänkar som finns eller man kan stanna och prata med någon bekant man stött på. De serveringar som finns på (eller i direkt anslutning till) de överglasade gatorna ger också de möjligheter till vistelse och olika former av social samvaro. Detta innebär också att vissa ärenden uträttas på de överglasade gatorna. I vissa fall flyttas försäljning ut på gatan, ibland ordnas uppträdanden som människor stannar och tittar på etc. Allt detta förändrar dock inte de överglasade gatornas grundläggande karaktär av kommunikationsleder.

2.8 ÖVERGLASNINGEN OCH UTNYTTJANDE AV CENTRUM

Människor har olika slags motiv för att vid inköp söka sig till en viss plats eller en viss butik. Ett sätt att systematisera sådana motiv har vidareutvecklats av Lavik (1979). Hon skiljer därvid mellan 4 typer av konsumenter efter vilka aspekter man framhåller som relevanta vid val av inköpsställe.

Orientering hos konsumenten	Andel i befolkningen ¹	Innebörd
Ekonomisk	33	Utgångspunkt är egna ekonomiska intressen. Goda varor så rimligt som möjligt: man är instrumentell i förhållande till inköpsresultatet.
Praktisk	13	Inköpen görs med en minimering av tid och insats av arbete. Man vill skaffa sig varorna så enkelt som möjligt: man är instrumentell i förhållande till inköpsprocessen.
Ideologisk	10	Stöder bestämda butiker som är värdefulla för konsumenten, lokalsamhället el dyl. Butiken kan ha ett symbolvärde eller bedömas som långsiktigt nödvändig för tillgång till nödvändiga varor. Här kan såväl expressiva som instrumentella inslag betonas.
Social	21	Ett personligt förhållande till personal, kunder och andra inblandade. Inköpsprocessen styrs av att vara ett mål i sig. Expressiva inslag betonas.

1) Data från en norsk undersökning av personer 16-74 år. 23 % betecknades som "inkonsistenta" då de ej gick att entydigt placera i en kategori.

Den socialt orienterade konsumenten är mer än andra intresserad av social interaktion i samband med inköpsaktiviteterna. Traditionellt (se t ex Stone 1954) har detta avgränsats till kontakter med butikernas personal. Men social samvaro vid inköp kan naturligtvis också omfatta såväl personer som är i sällskap med konsumenten, t ex andra familjemedlemmar, som andra kunder. Den sociala samvaron mellan kund och personal genomgår dessutom sannolikt en historiskt sett omfattande minskning i och med att en allt mindre del av varje inköpsaktivitet innehåller direkt kontakt med personal.

Den ideologiskt orienterade konsumenten är intresserad av att stödja de butiker man önskar bevara. På detta sätt får begreppet element av politiska förhållningssätt med samhällseliga implikationer. Den ideologiskt orienterade konsumenten kan t ex ha tagit ställning för kooperativt ägda butiker. Möjligtvis kan man i denna kategori också innefatta andra typer av konsumenter som av politiska eller andra skäl väljer en butik man anser svarar mot vissa omfattade symbolvärden. Det kan då handla om varornas kvalitet, deras förknippning med en viss livsstil eller en speciell kategori människor, att butiken är modern etc. Ideologibegreppet blir då mycket brett och bör kanske ersättas med symbolvärde eller identitetsskapande.

Om den överglasning som gjorts i Skärholmen granskas i ljuset av dessa olika orienteringar, vilka slutsatser kan man då dra? På vilket sätt kan överglasning få betydelse för dessa olika typer av konsumenter?

För den ekonomiskt orienterade konsumenten får överglasningen knappast någon större betydelse. Den ekonomiska aktiviteten kan visserligen förändras något av att överglasningen medför en omsättningsökning. Ett resultat kan t ex bli ett bredare varuutbud.

Men ett sådant ökat utbud har större betydelse för den som med minimering av sin egen insats vill klara av alla sina inköp, dvs för den praktiskt orienterade konsumenten. Överglasningen har också gjort förflyttningar mellan olika butiker etc inom centrum lättare, vilket ställer lägre krav på egen ansträngning. Men viktigast av allt är i detta sammanhang att anläggningen skyddar mot det mesta av det besvär som det periodvis relativt krävande nordiska klimatet orsaker.

Den ideologiskt orienterade konsument som stöder lokalt belägna dagligvaru-butiker kan knappast se ett positivt värde i att en centrumanläggning förstärks och byggs ut. Om ideologisk istället ges en innebörd av symbolvärde eller identitetsskapande är det lätt att se att den nyskapade centrummiljön kan få stor betydelse. Betydelsefullt blir då såväl sådant som den arkitektoniska utformningen av överglasning, golv och öppnandet av entréer som den renare miljön och det ökade folklivet på gågator, serveringar och i butiker.

Också den socialt orienterade konsumenten bör ha mer att hämta i Skärholmens centrum efter överglasningen. En direkt konsekvens av överglasningen är att miljön mer inbjuder till längre vistelse och därmed fler tillfällen till sociala kontakter. Tillkomsten av sittbänkar och öppna serveringar som ett resultat av överglasningen understödjer detta. Den ökade tillströmningen ger som indirekt konsekvens av överglasningen fler tillfällen till interaktion med andra människor.

KAPITEL 3. CENTRUM I FÖRORTEN

Den debatt som under de senaste 10 till 15 åren i olika sammanhang och i olika omgångar förts om de svenska förorterna tycks främst ha tagit fasta på avsaknaden av fungerande grannskap. När man diskuterat förorternas sätt att fungera har man ofta tagit som utgångspunkt det klassiska grannskaps-idealet. De problembeskrivningar som gjorts har utifrån detta pekat på avsaknad av sammanhållning och bristen på social kontroll och samverkan människor emellan. Man tycker sig ha saknat en lokal kultur och en sammanflätning av livssammanhang, dvs att bostad, arbete, skola och fritid ska hänga ihop så att sociala relationer på ett område ska kunna gå igen inom ett annat område (Lundmark 1981).

De studier som gjorts av förorternas sätt att fungera som livsmiljöer har behandlat utformningen av bostadshus och gårdsmiljöer, befolkningens sammansättning, tillgången till kommunikationer, arbetsplatser och offentlig och kommersiell service. Sociologiska undersökningar av det sociala livet i dessa områden har nästan uteslutande varit inriktade på vad som sker i och mellan bostadshusen. I den mån centrumanläggningen med butiker och arbetsplatser berörs har detta endast gällt en bedömning av tillgång till service etc i området. En konsekvens av detta är att det sociala innehållet i centrumanläggningarna, dvs den betydelse dessa har för det sociala liv som utvecklas i området, nästan inte alls beaktats.

3.1 ETT STADSLIVSIDEAL FÖR FÖRORTENS CENTRUM

När Sören Olsson (Andersson, Olsson 1985) diskuterar en teori för att förstå förorten hävdar han att man måste ta fasta på vad han kallar ett modifierat grannskapsideal. Detta innebär att de boende i området "i stort känner igen varandra, kan få hjälp i en del vardagssituationer av grannar, tillsammans kan ta itu med problem som är gemensamma, sätta gränser för störningar av olika slag" (a.a.:58). Olsson menar att dessa förutsättningar utgör en grundnivå som är nödvändig för att bostadsområdet ska fungera. Tankegångarna ligger således väl i linje med det traditionella grannskapsidealet. Modifieringen består främst i att man inte kan förutsätta att människor i allmänhet vill ha så mycket fler och mer nära relationer till sina grannar. På denna punkt ligger Olssons resonemang väl i linje med vad som framkommit i svenska studier av människors faktiska och önskade grannkontakter (Hjärne 1985, Modig 1985).

Men Olsson menar att det modifierade grannskapsidealet inte räcker om man vill nå en fullständig förståelse av förortens sätt att fungera. De förorter vi diskuterar här utgör den moderna storstadens förlängning. Det liv som levs i dessa områden kan också vara del i en urban livsstil. Olsson använder begreppet stadslivsideal för att beskriva en strävan till individualitet, frihet från kontroll och sociala band och åtskillnad mellan det privata och det offentliga.

Detta ideal förknippas således med en urbanisering och en storstadstillväxt där storstadens mångfald och blandning av människor och aktiviteter i ett myller av liv och rörelse ger upphov till nya möten och nya kombinationer.

Storstaden uppmuntrar till anonymitet och uppbrott ur gamla vanor och ger därvid individen möjligheter till kreativt nyskapande. Begreppet stadslivsideal kan på detta sätt sägas utgöra ett återknytande till klassiska sociologer som Simmel och Wirth och deras syn på stadslivets möjligheter (Modig 1985).

Både Simmel och Wirth betonade att storstadslivets ständiga möten med nya situationer och främmande människor uppammar både en rationell, instrumentell hållning och en tydligare uppdelning av livet i en privat och en offentlig sfär. Stadslivsidealet tar fasta på detta genom att betona att människan och familjen bör vara utanför omgivningens insyn och kontroll och själv kunna bestämma över sitt liv utan inblandning av andra. Livet i privata sfären ger på detta sätt underlag för ett liv i offentligheten, där debatt och diskussion utvecklar idéer och organiserad samverkan att påverka samhällets utveckling. I offentligheten möts människor i olika situationer för offentliga samtal. Deltagande i offentligheten bygger på anonymitet och frihet. Begreppet stadslivsideal är till denna del starkt påverkat av det Habermas kallar borgerlig offentlighet. Olsson menar att stadslivsidealet för förortens del kan återfinnas i en lokal offentlighet och tillgången till ett stadsliv.

3.2 EN LOKAL OFFENTLIGHET

I den lokala offentligheten innefattas möjligheten att delta i ett rörligt socialt liv, att träffa, se och småprata med andra människor utan att vara tvungen att delta. Detta är förenligt med tanken på det modifierade grannskapet genom att det är människor som åtminstone känner igen varandra som boende i samma område. Ett sådant rörligt socialt liv skulle försiggå på offentliga platser som gator, torg, caféer och andra samlingslokaler. En viktig förutsättning är att det finns en valfrihet att delta eller dra sig ur.

Dessa mötesplatser måste, för att fungera som lokal offentlighet, ha egenskaper som gör att människor passerar genom dem antingen för att uträtta något eller bara för att passera. "Det rörliga livet inbjuder till att stanna, betrakta eller samtala en stund. I ett bostadsområde kan gårdar med både genomströmning och möjligheter till barnpassning, platser för att sitta ute och dricka kaffe osv fungera på det sättet" (Andersson, Olsson 1985:64).

Ett dominerande intryck av de flesta svenska förortsområden är att det sociala livet utomhus knappast är särskilt livligt. Man brukar säga att utemiljön är underutnyttjad (Modig 1985, Mårtensson 1973). En tydlig kontrast till stillheten mellan husen utgör förortens centrumanläggning, speciellt om det rör sig om en så pass stor anläggning som Skärholmen. Här är oftast liv och rörelse och mycket folk som rör sig. Även om den rent kommersiella verksamheten dominerar, pågår, i jämförelse med det omgivande förortsområdet, många olika slags aktiviteter. Här finns både människor i arbete och besökare med olika levnadsomständigheter och bakgrund. Centrumanläggningen får därmed ett tydligt drag av vad man traditionellt brukar avse med stadsliv. Inom den ram som förorten sätter ger centrum ett drag av en urban livsstil i en lokal offentlighet.

De förändringar som överglasningen av gågatorna i Skärholmens centrum medfört innebär att tendensen till urban livsstil blivit mer framträdande. Glastakets skydd mot det nordiska klimatets avigsidor ökar möjligheterna till flanerande och gör vistelsen i detta offentliga gaturum mer behaglig. Marmorgolv och anläggningens uppskattade arkitektoniska utformning bidrar också. Tillkomsten av serveringar på eller i direkt, öppen anslutning till

gågatorna bygger under förutsättningarna för en livlig gatubild med en urban livsstil av offentlighet och nya sammanträffanden. Öppnande av butiksfasader bidrar till att blanda människor och aktiviteter. Till detta kommer att anläggningens popularitet medfört en ökning av antalet människor som besöker centrum.

Överglasningen har således förändrat vissa förutsättningar för en urban livsstil. Innebörden i förändringarna bör dock inte överdrivas: förortens grundläggande karaktär av bostadsområde för människor med inriktning på familjeliv och privatillvaro påverkas bara ytterst marginellt. Förändringarna utgör snarare ett visst tillskott i den lokala offentlighetens möjligheter.

Den innebörd som här ges åt begreppet offentlighet har främst med det urbana livets mångfald och möten att göra. Man kan naturligtvis, med tanke på hur stort upptagningsområdet är för denna typ av centrum, diskutera hur lokal en sådan offentlighet är för de boende i Skärholmen eller för andra besökare.

3.3 TILLGÅNG TILL STADSLIV

Förorter och förortsliv har ibland kritiserats för bristen på möjligheter att delta i nöjesliv och annat förknippat med det rörliga stadslivet. "Stadslivsälskare" har svårt att finna sig tillrätta i förorten. Detta gäller speciellt yngre och barnlösa.

Olsson menar att också detta måste beaktas om man ska kunna förstå förortens sätt att fungera. En sådan tillgång till ett stadsliv är speciellt central för många ungdomar. Dessa aspekter kan således förväntas bli mer betydelsefulla i takt med att inslaget av unga blir större.

En internationell jämförelse visar att de svenska förorterna, speciellt de i Stockholm, genom sina snabba kommunikationer har relativt nära samband med den inre staden. Popenoe (1977) väljer därför att mer se dem som stadens förlängning än som traditionell förort. Innerstadens utbud blir därigenom mer tillgängligt. De som bor i förort i Stockholm har således, i ett internationellt perspektiv, relativt nära till "stadsliv".

Den överglasning som genomförts har ökat inslaget av stadsliv i Skärholmen. Tillgången till ett stadsliv har således i viss mån ökat. Man kan dock knappast anta att detta skulle tillfredsställa en "stadslivsälskares" mer högt ställda krav.

Efterfrågan på stadsliv är ju trots allt begränsad. Detta innebär att koncentration är en förutsättning för att åtminstone vissa delar av staden ska innehålla stadsliv. Förorterna kommer även i framtiden att med nödvändighet vara eftersatta på detta område.

3.4 SKÄRHOLMENS ANSEENDE FÖRÄNDRAS

De flesta stora förortsområden som byggdes i Sverige under miljonprogramets dagar (1965-1974) har haft mer eller mindre allvarliga problem. Den byggda miljön har betraktats som torftig, man har haft problem med outhyrda lägenheter, det har funnits en fortgående tendens till att fullständiga och resursstarka barnfamiljer flyttat ut ur dessa områden samtidigt som man fått en ansamling av ungdomar, småhushåll och människor med sociala problem. Denna utredning har snarast inneburit en urholkning av det lokala sociala livet med olika typer av störningar, hot och konflikter som vanliga

problem.

Områdena har som ett resultat av allt detta ofta fått mycket dåligt anseende som bostadsområden. Vissa områdesnamn har framstått som symboler för det oattraktiva på bostadsmarknaden. Skärholmen kom i den offentliga debatten tidigt att framstå som en symbol för kritiken av det moderna bostadsbyggnad (Franzén, Sandstedt 1981). Trots att Skärholmen sannolikt i mindre omfattning än många andra av miljonprogrammets förortsområden faktiskt drabbades av dessa förortsproblem hängde de negativa associationerna länge kvar vid namnet.

Det är naturligtvis svårt att säga vilken betydelse detta fick för områdets och centrumanläggningens popularitet. Att det åtminstone för marknadsförare framstått som ett problem visas av den målmedvetna reklamkampanj som åkompanjerat det nya överglasade Skärholmens centrum. Huvudsyftet med denna var självklart att öka tillströmningen av kunder genom att visa upp anläggningens fördelar. Ett viktigt led i detta var att just ge andra associationer till namnet: från att ha varit förknippat med grå betong och livlös förort skulle namnet Skärholmen föra tankarna till livfullhet, variationsrikedom, ljus, lätthet och öppenhet.

KAPITEL 4. GENOMFÖRANDE

De som använder Skärholmens centrum är personal, kunder och andra besökare. Bland personalen finns anledning att i detta sammanhang skilja ut personer i ansvarig ställning inom de verksamheter som direkt berörs av överglasningen.

Eftersom endast vissa delar av Skärholmens centrum försetts med överglasning finns besökare såväl på överglasade gågator som i andra delar. Det förefaller naturligt att här i första hand vända sig till dem som direkt använder de överglasade delarna.

Mot denna bakgrund utformades tre empiriska undersökningar:

1. Intervjuer med kunder och andra besökare i de överglasade delarna av centrum.
2. En enkät till olika kategorier av personal i främst kommersiell verksamhet inom och utom överglasade delar av centrum.
3. En enkät till föreståndare, butiksägare etc i de butiker som ligger vid de överglasade gågatorna.

Detta innebär att ingen empirisk undersökning riktas direkt till de kontorsanställda etc som arbetar i Skärholmen. Dessa kommer dock i viss mån att fångas upp av besöksintervjuerna.

4.1 INTERVJUER MED BESÖKARE

Denna undersökning vänder sig till de vuxna personer som på vardagar under dagtid besöker de överglasade gågatorna i Skärholmens centrum.

Undersökningen genomfördes i form av personliga intervjuer. Mot bakgrund av att såväl uppfattning om t ex klimatomständigheter som användning av centrum kan förväntas variera med årstid gjordes intervjuer under 24 dagar fördelade på tre olika perioder: 21 oktober till 9 november 1985, 17 till 22 februari respektive 10 till 14 juni 1986.

Intervjuer genomfördes måndag till fredag kl 11-18 och lördagar kl 10-16. För uppgiften anställdes två intervjuare vilka delvis arbetade parallellt.

På den överglasade gatan ställdes några skärmar (med information om bl a den pågående undersökningen) för att markera ett separat utrymme med stolar och bord för intervjuernas genomförande.

I syfte att sprida intervjuande mellan olika veckodagar valdes följande dagar:

Må	Ti	On	To	Fr	Lö
21/10	22/10	23/10	24/10	25/10	26/10
-	29/10	30/10	31/10	1/11	-
4/11	-	-	-	8/11	9/11
17/2	18/2	19/2	20/2	21/2	22/2
-	10/6	11/6	12/6	13/6	14/6

Urvalet av intervjupersoner gjordes ur den ström av människor som passerade över en i marmorgolvet infälld linje mitt på Storholmsgatan. Linjen täcker drygt halva Storholmsgatans bredd. Intervjuaren instruerades att invänta nästa jämna minut (digitalur med sekundmätning användes) och att därefter räkna sig fram till den 7:e person (18 år eller äldre) som passerade linjen. Uppgiften var därefter att försöka övertala denna person att ställa upp för en intervju. Efter genomförd intervju tog intervjuaren 5 minuters paus och upprepade därefter samma procedur för att få fram nästa intervju-person. Metoden kan karaktäriseras som systematiskt tidsurval (time sampling) utan fastställda tidsintervall (dessa beror ju av främst den tid det tar att genomföra den föregående intervjun). Även om tillvägagångssättet kan ses som rimligt utifrån uppgiftens karaktär och till buds stående resurser kan resultatet knappast betraktas som i strikt mening slumpmässigt. Det har dock den fördelen att det minskar förekomst av systematiska urvalsfel p g a intervjuarnas preferenser respektive antipatier.

Sammanlagt kontaktades på detta sätt 733 personer (urvalet). Av dessa ställde 524 upp för intervju, vilket ger en svarsfrekvens på 71.5 %. Bortfallet är av ungefär samma storlek som man fått i andra intervjuundersökningar med liknande uppläggning (se t ex Falk, Julander 1983:69).

Tabell 4.1. Urvalets storlek, bortfall och antal genomförda intervjuer.

Period	Urval	Genomförda intervjuer	Svarsfrekvens %
Okt-Nov	481	322	66.9
Febr	141	111	78.7
Juni	111	91	82.0
Summa	733	524	71.5

Den tendens till för varje omgång intervjuer minskat bortfall kan möjligtvis förklaras av att intervjuerna successivt blev bättre på att övertala intervjupersoner att ställa upp. Mot bakgrund av att den s k Metropolitdebatten om dataregister och personlig integritet dök upp före februari-omgången borde man snarare ha väntat en ökad tendens till bortfall.

För intervjun användes ett väl strukturerat frågeformulär. Intervjun avslutades med att den intervjuade ombads besvara en attitydskala i enkätform. Intervjuaren skulle dessutom göra vissa observationer angående ip:s kön, ålder, sällskap samt om ip tycktes vara invandrare. Utifrån erfarenheterna av intervjuerna i oktober-november gjordes en revidering av frågeformuläret (se bilaga). De flesta frågor är dock desamma i alla tre intervjuomgångarna.

Flertalet av dem som inte ställde upp för intervju (69 %) hänvisade direkt till att de inte hade tid just då. Detta är knappast oväntat med tanke på att de ombads göra ett avbrott i sin inköpsrunda, ett uppehåll i sin promenad tillbaka till arbetet efter lunch, en paus i stället för att gå till det avtalade sammanträffandet etc.

En mindre del av bortfallet (13 %) orsakades av att intervjupersonen inte hade tillräckliga kunskaper i svenska.

Benägenheten att ställa upp för intervju visade sig variera något mellan veckans dagar. Som väntat ställde flest upp måndag till torsdag och något färre på fredag och lördag. Möjligtvis är dock dessa skillnader mindre än man kunnat vänta.

Tabell 4.2. Svarande och bortfall efter veckodag.

	Måndag- Torsdag	Fredag	Lördag
Svarande	76.2	69.0	63.5
Bortfall	23.8	31.0	36.5
n	374	203	156

I övrigt visar det sig att det inte är så stora skillnader mellan olika kategorier av människor när det gäller benägenheten att ställa upp för en intervju. Bland de yngsta (under 25 år) blev bortfallet minst. Högst blev det bland yngre vuxna mellan 25 och 44 år. Männerna visade sig något villigare än kvinnorna att ställa upp. Bland dem som p g a utseende eller språk gav intryck av att vara invandrare blev bortfallet bara något större än bland andra.

Tabell 4.3. Svarande och bortfall efter ålder, kön och etnisk bakgrund.

	18-24	25-44	45-64	65-	Man	Kvinna	Invandr	Svensk
Svarande	84.8	65.4	69.4	73.1	73.0	69.5	67.2	72.5
Bortfall	15.2	34.6	30.6	29.6	27.0	30.5	32.8	27.6
n	151	315	183	78	326	394	134	599

Något oväntat blev bortfallet större bland dem som rörde sig i centrum utan sällskap. De som var i sällskap, framför allt de som enbart hade barn med sig, ställde oftare upp för intervju.

En beräkning av urvalets förhållande till populationen har genomförts. Populationen består av samtliga vuxna som på dagtid, måndag till lördag, besöker Skärholmens centrum. Måndag till fredag omfattar här tiden 11.00-18.00 (7 timmar) och lördagar tiden 10.00 till 16.00 (6 timmar).

Utgångspunkt är räkningar av antalet personer som under 5 minuter (i ena riktningen) passerar den i golvet infällda linje som används vid urvalsförfarandet. Sådana räkningar genomfördes av intervjuarna kl 13, 15 och 17

Tabell 4.4. Svarande och bortfall efter sällskap.

	Ensam	M. annan vuxen	M. barn	M. barn och vuxen
Svarande	67.8	74.7	76.3	72.5
Bortfall	32.2	25.4	23.7	27.5
n	376	217	93	40

samtliga dagar med intervjuer (lördagar endast kl 13 och 15). Genomsnittligt antal passerande på 5 minuter för samtliga observationstillfällen är 61.

Kvinnor och män skiljer sig åt i sina inköpsaktiviteter. Måndag till fredag använder kvinnor ungefär dubbelt så mycket tid som män till inköp. På lördagarna finns däremot knappast dessa skillnader (Grønmo 1983:71). Dessa och andra jämförbara resultat bildar utgångspunkt för ett antagande om att sammansättningen bland de besökande i Skärholmens centrum varierar mellan olika årstider och mellan veckodagar. Mot denna bakgrund gjordes för var och en av de tre datainsamlingsperioderna en indelning av veckans dagar i måndag till torsdag, fredag respektive lördag. Förfarandet innebär att antalet besökare en genomsnittlig vecka under respektive datainsamlingsperiod skattas med hjälp av räkningar av antalet passerande vid vissa tillfällen. Dessa jämförelsetal anger en skattning av populationens relativa storlek under olika perioder.

Jämförelsetalet beräknas för perioden måndag till torsdag (4 dagar) genom att genomsnittet per 5 min multipliceras med 4. För lördagar (som endast omfattar 6 timmar) multipliceras genomsnittet med 6/7.

Jämförelsetalen används för att beräkna ett viktningsstal för de olika perioderna. Viktningsstalet beräknades så att summan för antalet intervjuer även efter viktningen skulle vara 524.

Tabell 4.5. Beräkning av viktningsstal för intervjuer med besökare under olika perioder.

Period	Genomsnitt per 5 min	Jämförelsetal	Antal intervjuer	Vikt
Okt: må-to	52.4	210	158	.70
Okt: fre	90.6	91	104	.46
Okt: lö	133.0	114	60	1.00
Febr: må-to	40.4	162	71	1.21
Febr: fre	55.7	56	18	1.64
Febr: lö	117.0	100	22	2.40
Juni: må-to	47.1	188	56	1.77
Juni: fre	44.3	44	18	1.29
Juni: lö	31.0	27	17	.84

4.2 PERSONALENKÄTEN

Denna enkät vänder sig till samtliga som arbetar i kommersiella företag i Skärholmens centrum.

Urvalet till undersökningen görs ur ett adressregister som hösten 1985 upprättades av medlemmar i Skärholmens företagarförening för att sprida gemensam personalinformation. En klar majoritet av företagen i Skärholmens centrum är medlemmar i företagarföreningen. I registret ingår samtliga kategorier av anställda, företagare etc.

Registret omfattar således inte anställda i offentlig verksamhet i Skärholmens centrum.

Urvalet för undersökningen gjordes i april 1986. Då hade ingen uppdatering gjorts sedan registret lades upp. Populationen kan således snarast definieras som personer som hösten 1985 arbetade i de verksamheter vars ägare etc var medlemmar i företagarföreningen.

Registret omfattar sammanlagt 1.139 personer ordnade efter postnumret i adressen. Den 13 maj 1986 skickades ett enkätformulär till ett slumpmässigt urval omfattande 411 personer. Efter två påminnelser hade i mitten av juni 263 ifyllda formulär inkommit, vilket innebär en svarsfrekvens på 64 %.

Bortfallet består till cirka en fjärdedel av formulär som kommit i retur p g a att adressaten avflyttat etc. I övrigt saknas uppgifter om dem som ej besvarat enkäten, varför något bortfallsanalys ej kan göras.

Vid granskning av inkomna enkäter visade det sig att registret också innehöll personer som (åtminstone inte på länge) arbetat i Skärholmens centrum. De flesta redovisningar som görs kommer därför att baseras på någon av följande grupper bland de svarande:

1. 237 personer har erfarenhet av arbete i Skärholmens centrum efter överglasningen.
2. 222 personer har erfarenhet av arbete i Skärholmens centrum både före och efter överglasningen.
3. 183 personer har erfarenhet av arbete i lokaler i direkt anslutning till de överglasade gågatorna.

Enkätformuläret innehöll delvis samma frågor som gavs i intervjun med besökare t ex ett allmänt omdöme om överglasningen och attitydskalan (se bilaga).

4.3 FÖRESTÅNDARENKÄTEN

Denna enkät riktar sig till föreståndare, butiksägare etc i de butiker, banker etc som har kundentré mot någon av de överglasade gågatorna. I maj 1986, när enkäten delades ut, hade 39 företag sådana lokaler med minst en entré mot de överglasade delarna av centrum.

Undersökningen avser att belysa hur personer i ansvarig ställning i dessa butiker som direkt berörts ser på överglasningen och hur överglasningen påverkat deras verksamhet.

I denna undersökning ingår inte de kontor och de lokaler med bl a offentlig service (t ex försäkringskassa) som finns i centrumanläggningen och som har

entré genom någon av de fem portgångar som finns vid de överglasade gågatorna.

Efter påminnelser besvarades enkäten av sammanlagt 29 föreståndare etc, vilket innebär en svarsfrekvens på 75 %.

Frågorna till föreståndarna rör främst butikens verksamhet men innefattar också delvis samma frågor som besöksintervjuer och personalenkät.

KAPITEL 5. KUNDER

Skärholmens centrum är i första hand en kommersiell anläggning. Det innebär att de flesta besöker anläggningen för att uträtta olika slags ärenden, främst inköp.

I detta kapitel ges en beskrivning av besökarna. Här ges uppgifter om vilka de är, var de kommer ifrån, vilka ärenden de har och vad de i övrigt gör när de besöker Skärholmens centrum. I kapitlet ges också data om hur ofta man besöker Skärholmens centrum samt vilket sällskap man har vid sina besök.

5.1 ANTALET BESÖKARE PÅ DE ÖVERGLASADE GÅGATORNA

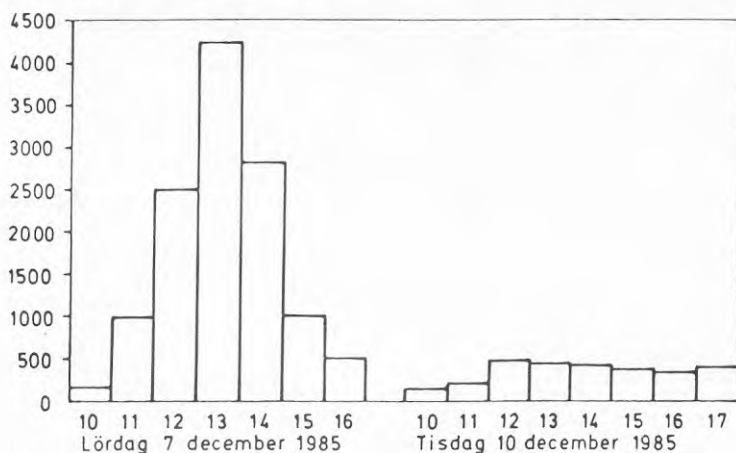
De flesta besökare man ser på de överglasade gågatorna rör sig mer eller mindre målmedvetet genom anläggningen eller mellan olika butiker. Många stannar bara tillfälligt upp för att titta i skyltfönster. Oftast dominerar ett intryck av liv och rörelse. Samtidigt kan man se besökare som sitter och vilar sig på de bänkar som finns på gågatorna eller står och pratar i mindre grupper. Åter andra sitter på de serveringar som finns på och invid gågatorna.

Antalet besökare varierar kraftigt mellan olika tider på dagen och mellan veckodagar. På fredagar och lördagar är besökarna betydligt fler än övriga vardagar. Av kapitel 4 framgick att man mellan kl 11 och kl 17 på 5 minuter i genomsnitt kan räkna in 61 personer som passerar i ena riktningen över en linje motsvarande halva Storholmsgatans bredd. Högsta antalet, 178 passerande, räknades en lördag i oktober kl 13. Lägsta antalet, 25 passerande, räknades en torsdag i februari kl 13.

I december 1985 genomfördes beräkningar av hur många personer som vid ett och samma tillfälle uppehåller sig på de överglasade gågatorna. Lördagen den 7 december och tisdagen den 10 december räknades antalet besökare en gång per timme. Tisdagen kan betraktas som en tämligen ordinär vardag medan lördagen delvis påverkades av den tilltagande julruschen.

På vardagar är det i de flesta fall färre än 500 besökare i anläggningen, vilket inte är fler än att det fortfarande finns gott om utrymme på gågatorna. Däremot är trängseln stor, åtminstone i delar av anläggningen, när antalet besökare kommer upp i de högsta lördagssiffrorna. Då uppstår stockningar och det blir vissa problem med framkomligheten. Speciellt gäller detta vid de scenuppträdanden etc som emellanåt arrangeras av företagarföreningen.

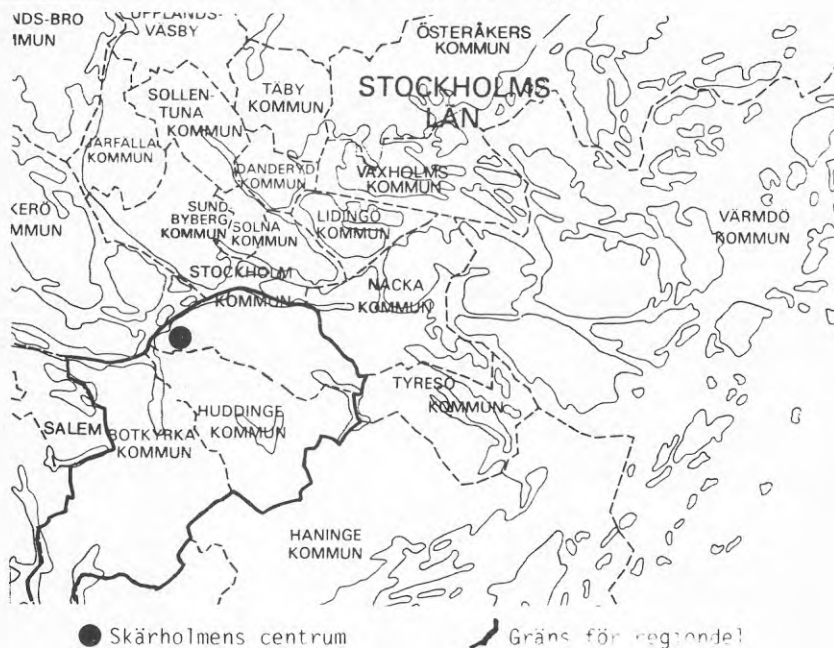
Figur 5.1: Antalet personer som vid olika tidpunkter befinner sig på de överglasade gågatorna.

5.2 BESÖKARNA

Centrumanläggningen i Skärholmen är dimensionerad för att betjäna ett betydligt större område än den egna stadsdelen. Detta visar sig också i att bara 10 % av besökarna bor i Skärholmen. Ett utvidgat närområde kan dock anses omfatta även de intilliggande stadsdelarna Värby, Värberg, Sättra, Bredäng och Segeltorp. Från detta närområde, med en befolkning på ca 42.000, kommer 36 % av besökarna.

Figur 5.2: Skärholmens centrum: karta över regiondel

En större del av besökarna gör således längre resor för att komma till centrum. Upptagningsområdet är stort men innefattar främst mer närliggande delar av regionen, dvs Botkyrka kommun, Huddinge kommun samt Stockholms kommuns södra förorter. Detta område kallas här centrumanläggningens regiondel. Detta område har en befolkning på 383.000. Av besökarna kommer ca 80 % från detta område.

Bara en mycket liten del (4 %) av besökarna kommer från Stockholms innerstad.

Som väntat finns en viss dominans av kvinnor (54 %) bland de vuxna besökarna i Skärholmens centrum. Eftersom ansvaret för hushållets inköp av dagligvaror etc i många fall fortfarande anses vara kvinnans uppgift hade man kanske kunnat vänta sig ett markant större inslag av kvinnor. Andra studier av köpcentra (se t ex Falk, Julander 1983:68) har dock visat att det inte förhåller sig så. Könsfördelningen i denna typ av anläggningar är i allmänhet relativt jämn.

De flesta besökarna är naturligtvis i yngre yrkesverksam ålder. Pensionärerna utgör bara en dryg tiondel av besökarna.

Tabell 5.1: Besökare och befolkning i närområde respektive regiondel. 18 år och äldre efter ålder (841231).

Ålder	Besökare %	Befolkning	
		Närområde %	Regiondel %
18-24	26.4	14.3	12.8
25-44	38.8	40.8	38.1
45-64	23.1	32.1	29.6
65-	11.7	12.8	19.6

De allra yngsta bland de undersökta besökarna (18-24 år) tycks vara speciellt flitiga centrumbesökare. Deras utnyttjande av Skärholmens centrum är ungefär det dubbla jämfört med genomsnittet för befolkningen.

Personer i åldrarna 45 år och äldre är underrepresenterade bland besökarna. Detta betydligt mindre aktiva utnyttjande av centrum avspeglar sannolikt att äldre människors mindre familjer ger ett minskat behov av olika typer av inköp etc. Det är dock intressant att notera att den äldsta gruppen, pensionärerna, utnyttjar centrum i en utsträckning som åtminstone motsvarar genomsnittet för befolkningen i närområdet.

I intervjun ställdes ingen utförlig fråga om den intervjuades familjesituation. Det framgår dock att en dryg tredjedel av besökarna (37 %) lever i en situation där de bor tillsammans med egna eller samboendes barn under 18 år.

I intervjun ställdes heller ingen fråga om eventuell invandrarbakgrund, etnisk tillhörighet etc. Däremot framgår det av intervjuarnas observationer att ungefär 16 % av de intervjuade besökarna p g a utseende eller språk ger ett intryck av att vara invandrare.

Nästan tre fjärdedelar av alla besökare är förvärvsarbetande. En mindre grupp, drygt 10 %, är pensionerade. Ännu något färre uppger sig vara hemarbetande, arbetslösa, långvarigt sjukskrivna etc.

Tabell 5.2: Besökarnas sysselsättning efter kön och ålder

Sysselsättning	Män %	Kvinnor %	8-24 %	25-44 %	45-64 %	65- %	S:a %
Förvärvsarbete	72.6	68.3	56.3	93.0	83.2	1.5	70.3
Studier	9.2	9.6	31.4	0.8	2.4	0	9.4
Pensionerad	14.6	10.8	0	0	9.5	89.9	12.5
Övrigt	3.7	11.1	11.8	6.2	5.0	8.6	7.7

1) Sköter hemmet, långvarigt sjukskriven, arbetslös, graviditetsledig etc.

De yngre kvinnorna ägnar sig, som väntat, oftare än andra åt att sköta hem (och barn). Öväntat är möjligtvis att så många som nästan en tredjedel av de yngre besökarna (18-24 år) är studerande. De skillnader som finns mellan olika ålderskategorier (speciellt de två äldsta) bör tolkas med viss försiktighet eftersom även åldersklassificeringen bygger på intervjuarnas intryck vid intervjun.

På grundval av uppgifter om besökarnas yrke, har en socioekonomisk indelning gjorts (Statistiska Centralbyrån 1982). För pensionerade m m har uppgift om tidigare huvudsakligt yrke använts. Uppgifter om yrke saknas från ca 13 % av de intervjuade. I de flesta fall rör sig detta om studerande, vilka därmed inte ingår i den socioekonomiska klassificeringen.

Tabell 5.3: Socioekonomisk indelning av besökarna efter kön.

Socioekonomisk grupp	Män %	Kvinnor %	S:a %
Ej facklärd arbetare	19.7	32.2	26.3
Facklärd arbetare	23.0	11.0	16.7
Lägre tjänstemän	18.8	25.8	22.5
Tjänstemän på mellannivå	17.4	22.9	20.3
Högre tjänstemän inkl fria yrkesutövare och löntagare	22.1	8.1	14.5

Som framgår av tabellen har drygt 4 av 10 besökare något slags arbetaryke som t ex lastbilschaufför, vårdbiträde eller bilmekaniker. Den största gruppen utgörs av tjänstemän på olika nivåer. Bland de drygt tjugo procenten tjänstemän på lägre nivå finns t ex sekreterare, arbetsledare, kontorister, expeditionsföreståndare och vaktmästare. Sjuksköterska, förskollärare, journalist, maskiningenjör och verkmästare är exempel på tjänstemän på mellannivå. Bland de högre tjänstemännen finns t ex bankkamrer, arkitekt, jurist och adjunkt på gymnasium. Som väntat är kvinnorna underrepresenterade bland de högre tjänstemännen och överrepresenterade bland ej facklärd arbetare och tjänstemän framför allt på lägre nivå.

I ett försök att jämföra besökarnas socioekonomiska omständigheter med befolkningen i närområde respektive regiondel sammanställdes följande uppgifter.

Tabell 5.4: Besökare och befolkning i närområde respektive regiondel efter socioekonomisk tillhörighet.

Socioekonomisk grupp	Besökare %	Befolkning	
		Närområde %	Regiondel %
Arbetare	35.6	38.0	39.1
Tjänstemän: lägre o. mellan-nivå	47.6	46.7	45.5
Högre tjänstemän inkl fria yrkesutövare o. företagare	16.8	15.3	15.3

1) Avser förvärvsarbetande i åldern 25-64 år. Uppgifter om befolkningen från Fob 1980.

Denna relativt grova indelning av de förvärvsarbetande i tre olika socioekonomiska grupper visar på betydande likheter mellan besökare och befolkning. Den socioekonomiska sammansättningen bland besökarna i Skärholmens centrum är i stora drag densamma som hos den omgivande befolkningen. Här finns åtminstone inget som tyder på att förvärvsarbetande besökare i åldern 25 till 64 år skulle utgöra en socialgruppsmässigt tydligt selekterad grupp.

De förvärvsarbetande och de som p g a småbarnskötsel etc tillfälligt är lediga från sina arbeten fick i intervjun en fråga om var deras arbetsplats är belägen. Sammanlagt har ungefär 75 % av besökarna besvarat denna fråga.

Av svaren framgår att en femtedel av alla förvärvsarbetande har sin arbetsplats i Skärholmen. Många av dessa arbetar naturligtvis just i centrum men det finns arbetsplatser även i andra delar av stadsdelen, t ex inom skola, barnomsorg och äldreomsorg.

Nästan hälften av de förvärvsarbetande har sin arbetsplats inom regiondelen. Ytterligare en fjärdedel arbetar i Stockholms innerstad.

Av samtliga besökare uppger 30 % att de vid besöket är på väg till eller från sitt arbete.

Tabell 5.5: Arbetsplatsens läge efter om man är på väg till eller från arbetsplatsen.

Arbetsplatsens läge	På väg till/från arbete		S:a
	Ja %	Nej %	
Skärholmen	34.6	9.5	19.4
Övriga området	5.4	2.7	3.8
Övriga regiondelar	28.6	21.6	24.4
Stockholms innerstad	19.7	30.1	27.8
Övrigt	11.7	33.1	24.7

Här slår naturligtvis avståndsfaktorn igenom. Hela 35 % av dem som är på väg till eller från arbetet har sin arbetsplats i Skärholmen.

Den lokala förankringen, dvs besökarnas fasta relationer till stadsdelen Skärholmen, framstår mot denna bakgrund dock som ganska begränsad. Tidigare

har framgått att endast 10 % av besökarna bor i stadsdelen. Det är knappt 15 % av samtliga besökare som har sin arbetsplats i Skärholmen. Bara en av tjugofem vuxna besökare har den lokala förankring i Skärholmen som kommer av att man både bor och arbetar i stadsdelen.

Om man betraktar folklivet på de överglasade gågatorna är det klart att det varierar i intensitet mellan olika veckodagar och mellan olika tider på dagen. Det finns dessutom vissa skillnader avseende vilka som besöker centrum vid olika tidpunkter. Inslaget av förvärvsarbetande är större (78 %) under senare delen av eftermiddagen än mitt på dagen (65 %). De studerande och pensionärerna utgör på motsvarande sätt en mindre del av eftermiddagsbesökarna. Däremot är skillnaderna mycket små när det gäller andelen hemarbetande, sjukskrivna, arbetslösa etc. Inslaget av män respektive kvinnor är också i stort detsamma under hela dagen.

På motsvarande sätt är inslaget av förvärvsarbetande störst på lördagar. Då är samtidigt inslaget äldre pensionärer speciellt litet (4-5 %). De vuxna besökarna utgörs dessa veckodagar till nästan 50 % av personer i åldern 25 till 44 år. Könsfördelningen är nästan densamma alla veckodagar.

5.3 ÄRENDET

Den vanligaste orsaken till att man söker sig till de överglasade gågatorna är att man ska köpa något i Skärholmens centrum. 85 % av de intervjuade besökarna har gjort eller kommer att göra ett eller flera inköp vid det aktuella tillfället. Oftast gäller köpen mat eller kläder.

Tre fjärdedelar av besökarna säger sig utträta ett eller flera andra ärenden. För många rör det sig om ärenden till posten eller en bank. För en mindre del handlar det om besök hos försäkringskassa, mödravårdscentral etc. Mer vanligt är dock att man besöker någon av de serveringar som finns i Skärholmens centrum. Hela 40 % uppger att de redan har eller har för avsikt att gå på restaurang, kafé eller annan servering i samband med detta besök i centrum. Siffran är oväntat hög och kan möjligtvis innebära att det funnits en tendens bland de intervjuade att överdriva detta.

En annan möjlighet till avkoppling och lite vila erbjuder de banker som finns utsatta på de överglasade gågatorna. Hela 51 % (1) av de vuxna besökarna uppger att de åtminstone vid något tillfälle utnyttjat denna möjlighet. Bara 3 % av besökarna säger sig besöka centrum utan att ha något speciellt ärende av typ inköp eller bankärende. Av intervjuerna framgår vidare att de som är på väg till eller från arbetet oftare än andra nöjer sig med ett kort besök. Detsamma gäller dem som bor i närområdet. Besöksmönstret blir naturligtvis ett annat, med fler vardagliga inköp m m, när avståndet till inköpstället är mindre.

5.4 BESÖKER MAN BARA DE ÖVERGLASADE DELARNA?

Den överglasning som gjorts i Skärholmen täcker inte hela centrumanläggningen. Vissa affärsgator har lämnats utanför. Bland affärsinnehavarna i centrum har en diskussion förts om vilka konsekvenser detta får för kundtillströmningen i olika delar av centrum. För att belysa detta fick besökarna (som vid intervjun befann sig i den överglasade delen) en fråga om var man hade varit respektive vart man tänkte gå vid det aktuella besöket. 43 % hade redan varit i de icke överglasade delarna av centrum och ytterligare 22 % avsåg att ta sig dit. Detta innebär att en tredjedel av besökarna nöjer sig med att stanna i de överglasade delarna av centrum.

5.5 BESÖKSFREKVENS

Den grundläggande orsaken till att man genomförde en ombyggnad av Skärholmens centrum var ett i den hårdnande konkurrensen allt starkare behov av att öka omsättningen i varuhus och butiker. För att göra detta måste man bryta en långsiktig tendens till minskande kundtillströmning. Överglasningen betraktades som ett säkert sätt att vända utvecklingen till allt fler besökare.

Om vi börjar redovisningen med att beskriva hur ofta de intervjuade kunderna besöker Skärholmens centrum visar det sig att 16 % är där de flesta av veckans dagar. Ytterligare 37 % är där en eller flera gånger i veckan, vilket innebär att drygt varannan vuxen besökare är i Skärholmens centrum minst en gång i veckan. Cirka 15 % kommer ungefär varannan vecka och lika många kommer oftast en gång i månaden.

Gruppen som är i centrum på mer sporadiska besök utgör också den ca 15 %. Bara 2 % av de intervjuade har aldrig tidigare varit i Skärholmens centrum.

Vid jämförelser visar det sig att de yngsta (18-24 år) och pensionärerna är något flitigare besökare än andra grupper. Som väntat finns också ett tydligt samband mellan avståndet från bostaden till centrum och hur ofta man besöker centrum: ju närmare centrum man bor desto oftare är man där.

Vid dessa intervjuer, genomförda mellan 11 och 19 månader efter det att överglasningen stod färdig, uppger lite drygt 90 % att de mer eller mindre regelbundet brukade besöka centrum även före överglasningen. Detta innebär att den absoluta kunddelen av besökarna använde sig av centrum även före ombyggnaden. De 10 % som kommit till efter överglasningen innebär en ökning av antalet besökare bara så länge antalet som under samma period slutat använda centrum inte är större än så. Tyvärr finns i denna studie inga siffror på antalet besökare per dag etc varken före eller efter överglasningen.

Men antalet besökare i centrum beror inte bara på hur många som någon gång tar sig till centrum. Minst lika betydelsefullt är hur ofta man förlägger sina ärenden till centrum. På en direkt fråga uppger nästan en tredjedel av besökarna att de brukar besöka Skärholmens centrum oftare efter överglasningen. Här är således en grupp som alldeles tydligt börjat utnyttja centrum mer än tidigare. Att överglasningen i sig spelar en stor roll i detta sammanhang visar också att 80 % i denna grupp hänvisar just till detta som en orsak bakom de förändrade vanorna.

Det är speciellt bland de yngsta, bland de studerande och bland pensionärerna som man säger sig besöka centrum oftare efter överglasningen.

En annan aspekt som har betydelse för hur många besökare man har vid olika tidpunkter är hur länge var och en stannar vid sitt besök i centrum. Det har visat sig svårt att få en bra uppfattning om hur långa besök man i allmänhet gör. Däremot framgår tydligt att många tar längre tid på sig för varje besök efter överglasningen. Av dem som kan göra jämförelser säger så många som drygt 40 % att besöken brukar bli längre efter överglasningen.

5.6 SÄLLSKAP VID BESÖKET

Man brukar i vissa sammanhang skilja mellan ekonomiskt, praktiskt, ideologiskt och socialt orienterade konsumenter (se kapitel 2). Den socialt inriktade kunden värdesätter och har mer kontakter med både personal och andra kunder. Den vanligaste formen av social interaktion vid inköp utgörs

dock av familjemedlemmar vilka tillsammans är ute för att göra inköp (se t ex Grønmo 1993. Allra mest utbredd är den, av naturliga skäl, på lördagar.

När konsumenten i olika studier tillfrågats om vilken vikt de lägger vid olika aspekter av inköpsaktiviteterna menar mellan 25 och 35 procent att just den sociala interaktionen utgör ett centralt inslag (Grønmo & Lavik 1986). Dessa konsumenter lägger således särskilt stor vikt vid möjligheterna till mänsklig samvaro i samband med att man utträttar olika mer eller mindre viktiga ärenden. Inköpen kan då ses som en kombination av instrumentella och expressiva aktiviteter.

Förekomsten av social interaktion i samband med inköp och den karaktär denna interaktion har bestäms av såväl egenskaper hos konsumenterna som olika situationsbundna, kontextuella förhållanden (a.a.). Möjligtvis finns också en tendens till att inköp som innefattar sådan social interaktion i genomsnitt har en något längre duration än andra inköp.

Stadium i livscykel, ålder, sysselsättning, socioekonomisk ställning och bilinnehav utgör exempel på personliga egenskaper som tycks ha betydelse för konsumenters behov av, vilja till respektive resurser för social interaktion i samband med inköp.

På samma sätt kan man förvänta sig skillnader mellan olika situationer, t ex efter tid på dagen respektive veckodag. Det förefaller dessutom rimligt att förvänta sig skillnader mellan olika slags butiker, efter avstånd till inköpsstället och typ av lokalsamhälle.

Den sociala interaktionen vid besöken i Skärholmens centrum har studerats genom observationer av vilka av de intervjuade som var i sällskap när de tillfrågades om de ville ställa upp för en intervju.

Nästan hälften av besökarna går omkring i Skärholmens centrum utan direkt eget sällskap. En av tre av de vuxna besökarna är i sällskap med en eller flera andra vuxna. En av fem har barn med sig. Bara en mindre del av dessa befinner sig i en "familjesituation" med både barn och andra vuxna.

Tabell 5.6: Besökarnas sällskap efter ålder och etnisk tillhörighet.

Sällskap	Å l d e r				Invandrare		Summa %
	18-24 %	25-44 %	45-64 %	65- %	ja %	nej %	
Ensam	40.7	45.3	55.1	43.7	59.8	43.8	46.1
Med vuxen	47.0	18.0	38.3	56.3	18.0	37.8	34.8
Med barn (-18 år)	6.3	25.6	4.6	0	16.1	12.1	12.7
Med vuxen och barn	6.0	11.1	2.0	0	6.1	6.4	6.3

Inköpsrundor m m utan sällskap är vanligast bland personer i åldern 45 till 64 år. De yngsta har oftast sällskap.

Typen av sällskap varierar också mellan de olika åldersgrupperna. Som väntat har många i åldern 25 till 44 år som har barn med sig. I den åldersgruppen utträttar drygt en tredjedel sina ärenden etc i sällskap av barn. Bland dessa är det också vanligast att man är i en familjesituation.

Drygt hälften av alla pensionärer som rör sig i centrum har sällskap av någon annan vuxen person.

Något oväntat visar det sig att man i den grupp som p g a språk eller utseende gör intryck av att vara invandrare speciellt sällan har sällskap med barn och/eller vuxen. En schablonbild av invandrares stora familjer och stora umgänge kan således inte bekräftas här.

Däremot bekräftas, åtminstone i viss mån, antagandet om att inköpsaktiviteten som innefattar socialt samspel har en längre duration än andra. Det visar sig t ex att om man undantar dem som är på väg till eller från arbetet uppger 29 % av de ensamma att de utträttat sina ärenden på mindre än en halvtimme mot 18 % av de som är i sällskap. Rimligtvis samverkar tid och sällskap i olika typer av inköpsaktiviteter.

Som väntat är de besökande kvinnorna oftare än männen i sällskap. Nästan en fjärdedel (23.6 %) av alla kvinnor har barn med sig mot bara 14.0 % av männen.

Som väntat visar det sig också vara ett tydligt samband mellan veckodag och i vilken utsträckning man har sällskap. På lördagarna är två tredjedelar i sällskap med barn och/eller vuxen. Motsvarande siffra för perioden måndag till torsdag är knappt varannan.

Tabell 5.7: Besökarnas sällskap efter kön och veckodag.

Sällskap	Kvinnor				Män			
	Må-to	Fre	Lö	S:a	Må-to	Fre	Lö	S:a
Ensam	43.2	41.0	31.8	39.9	60.1	49.5	39.2	53.4
Med vuxen	36.5	34.1	38.8	36.6	30.5	34.8	36.5	32.6
Med barn	9.9	18.7	21.3	14.6	7.3	12.3	18.1	10.7
Med barn o. vuxen	10.4	6.2	8.2	9.0	2.1	3.4	6.2	3.3

Vid separata analyser visar det sig att skillnaderna mellan veckodagar ser lite olika ut för kvinnor respektive för män. Bland männen är det, i jämförelse med övriga veckodagar, på lördagar vanligare med alla typer av sällskap. Bland kvinnorna finns inte denna genomgående skillnad. Det är knappt vanligare varken med familjesituation eller enbart annan vuxen för kvinnorna på lördagen. Däremot finns en tydlig skillnad i att kvinnorna oftare har barn med sig på lördagar och då utan annat sällskap.

Dessa resultat innebär att barnen framför allt finns med vid lördagsbesöken i Skärholmens centrum. På lördagar är 29 % av kvinnorna och 24 % av männen i sällskap med barn, vilket är betydligt fler än övriga veckodagar.

Undersökningen visar också på en förväntad skillnad mellan dagtid, med 58 % i sällskap (barn och/eller vuxen), och sen eftermiddag med 47 % i sällskap.

Skillnaderna mellan människor i olika sysselsättningssituation är dock relativt liten. Ett undantag finns emellertid i den lilla (och heterogent sammansatta) gruppen hemarbetande, arbetslösa, sjukskrivna etc där man speciellt ofta (76 %) är i sällskap med barn och/eller vuxen.

Finns det i övrigt några tecken på social interaktion eller är besökarna anonyma konsumenter som rör sig bland främmande, okända människor? Ett tecken på att kontakter utanför den egna "familjegruppen" faktiskt förekommer

är att hela 78 %¹ uppger att det åtminstone någon gång hänt att man utan att det varit planerat stött på en person som man varit bekant med när man gått omkring i centrum.

1) Frågan ställdes endast i oktoberundersökningen (322 intervjuer).

KAPITEL 6. VAD TYCKER MAN OM ÖVERGLASNINGEN?

Hur har då överglasningen tagits emot av alla dem som på olika sätt använder sig av Skärholmens centrum? Som väntat är de allra flesta mycket positiva. Undersökningens resultat bekräftar en allmän uppfattning att överglasningen var en lyckad satsning i så motto att kunder, butiksanställda, butiksföreståndare m fl uppskattar förändringen.

6.1 ALLMÄNT OMDÖME

Nära hälften av de vuxna besökarna är så positiva att de tycker att överglasningen, som den genomförts, är mycket bra. Ytterligare en dryg tredjedel är också positiva om än med viss återhållsamhet. Detta innebär att mer än 80 % är mer eller mindre positivt inställda samtidigt som det finns en mer uttalad tvekan eller direkt negativ inställning till överglasningen hos drygt 15 % av de besökande kunderna.

Tabell 6.1: Svar på frågan: Tycker Du att den överglasning som gjorts är bra eller dålig?

Omdöme	Besökare %	Kategori Personal %	Föreståndare %
Mycket bra	48	49	66
Ganska bra	35	46	31
Tveksam/vet ej	9	3	3
Ganska dålig	3	1	-
Mycket dålig	4	0	-
n	524	237	29

Bland de anställda i varuhus, butiker etc är inställningen något mer helhjärtat positiv. Detta visar sig främst i att man inom denna grupp nästan helt saknar uttalade reservationer mot överglasningen. Bland de butiksföreståndare, butikägare etc som har lokaler vid de överglasade gågatorna är man än mer positivt inställd till överglasningen. Här uppger hela två tredjedelar att man tycker överglasningen är mycket bra. Uppenbarligen är dessa personer i ansvarig ställning i den direkt berörda kommersiella verksamheten mycket positiva både till att Skärholms centrum överhuvudtaget glatsats in och till den utformning som överglasningen fått.

6.2 VILKA SKILLNADER FINNS MELLAN OLIKA GRUPPER?

Om man kan jämföra olika kategorier av besökare med varandra visar det sig genomgående att olikheterna i inställningen till överglasningen är små. Ett exempel är att bland dem som av intervjuarna uppfattats som invandrare tycker 81 % att överglasningen är mycket eller ganska bra. Motsvarande

siffror bland övriga intervjuade är 84 %.

Detta intryck av att det inte finns några drastiska olikheter i attityd mellan olika grupper av besökare bekräftas också av de försök som gjorts att i sammanfattande statistiska analyser beskriva besökarnas inställning till överglasningen. Dessa analyser har genomförts med hjälp av MCA-analys. Avsikten med att använda denna multivariata analysmetod är att ge en beskrivning av hur ett antal oberoende variabler (prediktorer) sammantaget påverkar den beroende variabeln. I det aktuella exemplet har sambandet mellan å ena sidan besökarnas kön, ålder, tidpunkt för besöket i Skärholmen, besöksfrekvens, sällskap vid besöket samt sysselsättning och å andra sidan besökarnas inställning till överglasningen undersökts. Dessa beräkningar eller denna analysmetod kan sägas utgöra en test av en modell för hur inställningen till överglasningen varierar.

Analysmetoden ger:

1. ett mått (R^2) på den sammanlagda förklaringsstyrkan hos den använda uppsättningen prediktorer, dvs hela modellen;
2. för varje prediktor (oberoende variabel) ett mått (Eta) på prediktorernas direkta samband med den beroende variabeln, dvs i detta fall inställningen till överglasningen;
3. ett medelvärde på den beroende variabeln för var och en av de kategorier som bildas av respektive prediktor, t ex man/kvinna, baserat både på rådata (ojusterade medelvärden) och när övriga prediktorer i modellen har kontrollerats (justerade medelvärden);
4. för var och en av prediktorerna ett mått (Beta) på dess självständiga bidrag till hela modellens förklaringsvärde.

Den genomförda analysen visar att de uppräknade prediktorerna sammantagna bara har ett mycket begränsat förklaringsvärde. Detta innebär att den variation i inställningen till överglasningen, som trots allt finns mellan olika besökare, bara i mycket begränsad omfattning beror av eller kan fångas in av att det finns skillnader i åsikt mellan män och kvinnor, mellan personer av olika ålder, mellan personer med olika sysselsättning etc.

Analysen visar således att det är långt ifrån möjligt att på detta sätt fullständigt förklara hur det kommer sig att vissa är mer nöjda än andra med överglasningen och tvärtom.

Vissa iakttagelser om skillnader mellan grupper tillåter oss dock analysen att göra. Det visar sig t ex att män är mer positivt inställda än kvinnor till överglasningen. Detta framgår av såväl medelvärden, som Eta och Beta. Olikheten kan inte anses som särskilt stor även om det t ex är så att 57 % av männen uppfattar överglasningen som "mycket bra" mot 40 % bland kvinnorna.

På motsvarande sätt tycks det finnas vissa skillnader mellan olika generationer av besökare. Analysen visar här att de äldsta, dvs de som är i pensionsåldern har den mest uppskattande inställningen till överglasningen. Bland dessa är det bara ett fåtal (7 %) som uttrycker tveksamhet eller direkt negativa attityder till överglasningen. Detta är betydligt vanligare bland de yngsta (18-24 år). I denna grupp är nästan var fjärde (23 %) tveksam eller uttalat negativt inställd till överglasningen.

I övrigt tycks veckoslutsbesökare, dvs de som intervjuats en fredag eller en lördag, något mer positiva än andra. På samma sätt är den positiva inställningen lite mer utbredd bland den relativt lilla grupp besökare som besöker centrum tillsammans med "familjen".

Tabell 6.2: MCA för besökarnas allmänna omdöme om överglasningen

Prediktor		n	Ojust. medelvärde	Eta	Just. medelvärde	Beta
Kön	man	237	4.4	.19	4.4	.19
	kvinnor	271	4.0		4.0	
Ålder	18 - 24	125	4.0	.16	3.9	.19
	25 - 44	204	4.2		4.1	
	45 - 64	124	4.4		4.4	
	65 -	55	4.5		4.5	
Besöksperiod	månd-torsd	278	4.1	.09	4.1	.09
	fredag	132	4.3		4.3	
	lördag	98	4.3		4.3	
Besöksfrekvens	varje vecka	280	4.2	.01	4.2	.02
	varannan v.	141	4.2		4.2	
	sällan	87	4.2		4.2	
Sällskap	ensam	249	4.1	.07	4.1	.09
	med vuxen	159	4.3		4.3	
	med barn	71	4.2		4.2	
	m barn o vux	29	4.3		4.7	
Sysselsättning	förvärvsarb	359	4.2	.07	4.2	.08
	studerar	43	4.2		4.4	
	pensionerad	65	4.4		4.1	
	övrigt	41	4.2		4.3	
Medelvärde: 4.2		R^2 : .08	R^2 justerat: .05	n: 508		

I kapitlets inledning framgick att man bland de anställda i varuhus, butiker m m i allmänhet är mycket positivt inställd till överglasningen. Tveksamhet och invändningar är ovanliga. Detta innebär att man mer än besökarna uppskattar den överglasning som gjorts.

Men detta innebär samtidigt att det inte finns så stora skillnader mellan olika anställda. Ett uttryck för detta är att den modell för de anställdas inställning till överglasningen, som testats med hjälp av MCA-teknik gav ett mycket lågt förklaringsvärde (R^2). I denna modell ingår endast tre prediktorer: kön, socioekonomisk status och ordinarie veckoarbetstid.

Resultatet visar att den mycket lilla variation i inställning som finns bland de anställda också är svår att förklara.

De små skillnader som trots allt finns visar att det också bland de anställda finns vissa olikheter mellan män och kvinnor. Männerna är något lite mer positivt inställda till överglasningen.

Tabell 6.3: MCA för de anställdas allmänna omdöme om överglasningen

Prediktor		n	Ojust. medel-värde	Eta	Just. medel-värde	Beta
Kön	man	57	4.5	.06	4.6	.12
	kvinna	161	4.4			
Socioekonomisk grupp	arbetare	153	4.6	.13	4.5	.18
	lägre tjänstem.	36	4.5			
	övriga	29	4.2			
Arbetstid	- 20 tim/v	27	4.3	.08	4.2	.11
	21 - 30 tim/v	73	4.5			
	31 - tim/v	118	4.4			
Medelvärde: 4.4	R^2 : .04	R^2 : justerat: .02			n:218	

Det finns vidare vissa små skillnader mellan personal i olika slags yrken, så att de som är arbetare eller lägre tjänstemän är något mer positiva än anställda i högre position. Andra siffror visar också att, om det överhuvud taget finns skillnader mellan personer med olika arbetsuppgifter i t ex butiker och varuhus, så är de som är i butik och i direkt kontakt med kunder som t ex kassörskor, butiksbiträden något lite mer positiva än kontorister, administratörer etc.

Vidare framgår att de med de allra kortaste veckoarbetstiderna, av vilka de flesta sannolikt arbetar extra, inte har en riktigt lika positiv inställning som andra.

Bland de anställda finns knappast alls några skillnader mellan äldre och yngre i attityd till överglasningen.

6.3 VAD ÄR BRA OCH VAD ÄR DÅLIGT?

Vad är det då de olika kategorierna av användare mer konkret tycker är bra med inglasningen? Och var tycker man bristerna finns?

När man ber besökarna ange vad de tycker är bra med anläggningen talar de flesta om att den ger skydd mot dåligt väder som regn, kyla, blåst och snö. Många talar också om detta i termer av att anläggningen ger ett bra inomhusklimat som en god miljö för de ärenden man har i ett centrum.

Andra poängterar att de tycker att det är en ljus, rymlig, vacker och därmed estetiskt tilltalande anläggning. Man tycker att överglasningen skapat en intimare och mer trivsamt miljö där det är roligt att strosa omkring. Det nyinlagda marmorgolvet bidrar uppenbarligen på ett helt avgörande sätt till detta.

Några talar också om att centrum genom överglasningen har blivit renare och mer välstädat och att förändringen inneburit att Skärholmens centrum fått ett bättre anseende.

Uppenbarligen är det främst i termer av klimatförhållanden som besökarna

uppskattar anläggningen. Just detta att man slipper vara utsatt för de negativa inslagen i både säsongsvisa och mer tillfälliga växlingar är helt klart det man mest uppskattar med överglasningen. Många tycker dessutom att den miljö som skapats är tilltalande. Också detta poängteras ofta som en viktig förändring till det bättre.

En del besökare talar vidare om att man uppskattar att människor samlas och att det är liv och rörelse. De överglasade gågatorna ger på detta sätt förutsättningar för att verksamheten i centrum året om ska få ett drag av sydländskt gatuliv, vilket många är förtjusta i. Till detta intryck bidrar också i väsentlig grad de serveringar som finns på eller i direkt anslutning till de överglasade gågatorna. Betydelsefullt är här också att man i flera fall öppnat upp butikens fasad mot gågatan. Detta ger ett närmare samband mellan gågata och servering eller butik. Konditoriet i entrén till Domus varuhus tycks vara ett uppskattat exempel.

Även om de flesta besökare på detta sätt är positivt inställda och på olika vis uppskattar överglasningen finns i många fall synpunkter och invändningar. Det är visserligen en mindre, men knappast helt försumbar grupp, som har mer eller mindre kritiska synpunkter. Närmare bestämt visar sig 40 % av besökarna på en direkt fråga ha synpunkter om det är något de tycker är dåligt med att Skärholmens centrum blivit överglasat.

Vanligast är att man pekar på den nackdel som är inbyggd i att överglasningen stänger det naturliga klimatet ute. Nästan en av fyra tar upp detta. De synpunkter man då har handlar om att man kan sakna att komma ut i frisk utomhusluft när man t ex går mellan affärer i centrum. En del av besökarna tycker därför att det, åtminstone vid vissa tillfällen lätt blir varmt eller känns instängt på de överglasade gatorna (se vidare kapitel 7).

En än mindre grupp besökare har en mer eller mindre bestämd uppfattning om att det var onödigt att glasa in centrumanläggningen. Dessa tycks ofta ha en renodlat instrumentell hållning till inköpsaktiviteterna och vissa befarrar att de förmodat höga kostnaderna för ombyggnaden kommer att drabba konsumenterna i form av högre priser i butiker och varuhus. I denna grupp finns också en skeptisk hållning till det "kommersiella jippo" man anser överglasningen vara.

Vissa kritiska synpunkter gäller sådant man uppfattar som detaljer eller problem som dyker upp vid vissa tillfällen. I många fall ges då dessa "kritiska detaljsynpunkter" mot bakgrund av att man har en allmänt ganska eller t o m mycket positiv inställning till överglasningen.

Det visar sig också att bland dem med enstaka invändningar eller kritiska synpunkter på överglasningen är de flesta allmänt positiva till den genomförda överglasningen.

Det är således mest i den grupp som har flera olika typer av invändningar mot överglasningen som man är allmänt tveksam eller missnöjd med överglasningen. Denna grupp är relativt liten i det att den utgör ungefär en tiondel av besökarna. Å andra sidan kan man räkna med att bland många av dessa, dvs kanske 5 % av besökarna, är man direkt missnöjd i flera avseenden.

För några besökare innebär de kritiska synpunkterna att man uppskattar förändringen, men att man är kritisk till att inte hela centrum glasats in.

Tabell 6.4: Allmänt omdöme bland besökare efter förekomst av kritiska synpunkter på överglasningen.

Allmänt omdöme	Antal kritiska synpunkter			Summa
	Inga %	Enstaka %	Flera %	%
Mycket bra	61	28	0	45
Ganska bra	36	58	14	40
Tveksam, dålig	3	14	86	15
n	123	57	22	202
%	61	28	11	100

1) Frågan om vad som är dåligt ställdes endast i februari och juni.

Också i personalundersökningen ställdes frågor om vad man tycker är bra respektive dåligt med överglasningen. Bland dessa olika kategorier av främst anställda i butiker och annan kommersiell verksamhet har man synpunkter på överglasningen som i mycket liknar vad som framkommit från besökarna. Omkring två tredjedelar talar om klimatfrågor, dvs det eftersträvasvärda skydd mot dåligt väder som överglasningen ger. Ungefär en tredjedel tycker att anläggningen har fått en tilltalande utformning, att centrum är trevligare nu, att miljön är bättre eller att Skärholmen allmänt är trivsammare att vistas i. De synpunkter som innefattar Skärholmens anseende kombineras ofta med att centrum fungerar bättre kommersiellt, dvs man har fått fler kunder, försäljningen har ökat och centrum är mer attraktivt nu. Cirka en fjärdedel av dem som arbetar i Skärholmens centrum lyfter fram detta senare som en särskilt positiv konsekvens av överglasningen.

Men också bland dem som arbetar i Skärholmens centrum finns kritiska synpunkter på överglasningen. På samma sätt som bland besökarna finns det en grupp anställda (drygt 30 %) som menar att klimatskyddet också har en baksida i det att luften kan kännas instängd, att det ibland är för varmt eller att de på något annat sätt saknat att gågatorna inte har utomhusklimat.

Också bland de anställda finns en liten grupp (ca 8 %) som understryker att man gärna sett att överglasningen omfattat hela Skärholmens centrum.

Tabell 6.5: Allmänt omdöme bland anställda efter förekomst av kritiska synpunkter på överglasningen.

Allmänt omdöme	Ingen synpunkt	En eller flera synpunkter	Summa
	%	%	%
Mycket bra	59	40	49
Ganska bra	39	54	46
Tveksam, dålig	3	7	5
n	116	121	237
%	49	51	100

Som väntat är de som har kritiska synpunkter inte lika positivt inställda till överglasningen som andra. Tendensen är tydlig, men inte starkare än att även de allra flesta anställda med kritiska kommentarer tycker att överglasningen är ganska eller t o m mycket bra.

Resultaten tyder på att det här finns vissa problem som ännu inte helt bemästrats i den överglasningsteknik som tillämpas i Skärholmen. Dessa problem är dock inte av den art att de gör de berörda negativa till överglasningen. Tvärtom är även dessa på det hela taget positivt inställda till den överglasning som genomförts i Skärholmen.

Att det finns synpunkter på den förändring som skett visar sig också i att ungefär en tredjedel av dem som arbetar i centrum skulle vilja ändra på olika saker när det gäller miljön på de överglasade gatorna. Här tycker några att den på de överglasade gågatorna tillätta rökningen är ett problem. Åtminstone vissa butiksanställda tycker att detta försämrar luften på ett oacceptabelt sätt. Några talar också om att man vill se fler gröna växter på gågatorna och att det kunde bli fler sittplatser. Detta kommer dock delvis i konflikt med en annan typ av invändning mot miljön som en inte helt obetydlig grupp (17 %) har. Dessa tycker nämligen att det är ett problem att de överglasade gågatorna, speciellt i närheten av systembolagets butik, har blivit lite av ett tillhåll för vad man kallar "störande gubbar", "A-laget" etc. Flera av dessa talar om att de önskar att väktarna hade större befogenheter att gripa in mot detta.

Vilka kommentarer har då den lilla grupp av butiksinnehavare, föreståndare etc som har sina lokaler invid de överglasade gågatorna på den överglasning som skett? Som tidigare framgått är denna grupp mest positiv till överglasningen.

På en direkt fråga om vad de tycker är bäst med överglasningen talar de flesta om fördelen med inomhusklimat på gågatorna, att man slipper alla tidigare problem med bläst och drag. Glastaket ger skydd mot regn och rusk, vilket för flera av dessa verksamheter tycks medföra en både höjd och jämnare kundtillströmning. Många säger sig också uppskatta den arkitektoniska utformning överglasningen fått, genom känslan av rymd och ljus. Gågatorna ger också större möjligheter att exponera varor. Flera nämner också det nya marmorgolvet. Några nämner att Skärholmens centrum på detta sätt fått ett annat och bättre anseende.

Denna grupp är således mycket nöjd. När de ombeds ange vad de tycker är sämst med överglasningen har en av fyra ingen kommentar. Övriga, som således lämnar kritiska kommentarer, gör det mot bakgrund av att man ger överglasningen ett allmänt mycket positivt omdöme. En vanlig "kritisk" kommentar är också att man tycker att det är olyckligt att inte hela centrum glasats in. Detta anser man bryter upp helheten och gör att de butiker som ligger utanför kommit i ett kommersiellt sämre läge.

Den mest framträdande i egentlig mening kritiska punkten också bland dessa är att man tycker att det kan vara problem med att det blir för varmt i anläggningen, att luften är torr, att den är dålig eller känns instängd. Ungefär en fjärdedel av gruppen föreståndare etc tar upp detta som den sämsta egenskapen hos en, som man anser i övrigt lyckad överglasning. Vissa nämner, att detta är ett problem för kunderna.

I övrigt finns i denna grupp vissa spridda synpunkter på att det borde vara fler gröna växter, att städningen är dålig, att det finns problem med dörarna, att gågatorna blir tillhåll för "A-laget", att ljuset är sämre nu m m. Allt detta är dock exempel på synpunkter som endast framförts av enstaka föreståndare.

KAPITEL 7. BESVÄRSREAKTIONER BLAND KUNDER OCH ANSTÄLLDA

Ett viktigt syfte med denna undersökning är att peka ut problem och svagheter med den överglasningsteknik som provats i Skärholmen. Detta måste ingå som en central del i en samlad bedömning av överglasningen.

I de tekniskt inriktade undersökningar som parallellt med denna undersökning genomförts i Skärholmens centrum av avdelningen för byggnadsteknik vid KTH, har man studerat temperaturförhållanden, drag, luftomsättning, ljusinsläpp, energibalanser, luftfuktighet, akustik etc. I syfte att göra det möjligt att jämföra dessa tekniska mätresultat med hur besökare, personal m fl upplever och värderar motsvarande förhållanden ställdes i de beteendevetenskapliga undersökningarna ingående frågor om vad som kan kallas besvärsreaktioner på dessa områden. Besökarna fick t ex direkta frågor om de någon gång tyckt det varit för varmt i anläggningen, hur ofta detta brukar hända, hur stort problem man tycker att detta är etc.

På detta sätt ger intervjuundersökningarna samtidigt en uppfattning av vilka problem olika kategorier av användare anser finns med överglasningen.

7.1 IBLAND ÄR DET TRÄNGT

En grundläggande förutsättning för att människor ska finna sig väl tillrättade är att det finns ett efter aktiviteterna avpassat utrymme för var och en. Den uppgiftsinriktade aktivitet som det innebär att gå runt och uträtta ärenden i ett köpcentrum kräver i jämförelse med många andra aktiviteter relativt begränsat individuellt utrymme (Goffman 1971).

Antalet besökare som vid ett och samma tillfälle befinner sig på de överglasade gågatorna varierar kraftigt mellan olika veckodagar och mellan olika tider på dygnet. Tillströmningen är normalt störst mitt på dagen på lördagar. Vid dessa tillfällen blir utrymmet för var och en av besökarna litet. Eventuella problem med trängsel beror således i hög utsträckning på att kundernas användning av centrum är så ojämt fördelat över veckodagar och tider. Besökarna koncentreras dessutom till stor del just till de överglasade delarna av centrum.

Den ökade popularitet som Skärholmens centrum åtnjuter på grund av överglasningen medverkar alltså till att risken för problem av denna karaktär ökar.

Av samtliga vuxna besökare uppger nästan varannan att det åtminstone vid något tillfälle hänt att man tyckt att det varit för mycket folk och att det därför känts trångt på de överglasade gågatorna. Den konstaterade olikheten mellan veckans dagar visar sig också här: bland de besökare som intervjuats på lördagar är det något, om än inte särskilt dramatiskt, vanligare att man upplevt trängsel. De yngsta (18-24 år) har oftare än andra tyckt att det varit trångt i centrum. Bland pensionärerna är det minst vanligt att man tyckt sig vara i denna situation. Mycket talar för att dessa olikheter är ett uttryck för att pensionärerna medvetet undviker situatio-

ner med trängsel medan de yngsta inte räknar med detta.

De flesta som tycker att det kan vara trångt i anläggningen menar att det sker sällan eller ibland. Bara 8 % av alla besökare menar att det händer ofta. För vissa av dessa är situationen den att man visserligen inte kommer till Skärholmens centrum så ofta men när det händer är det på lördagen när det ofta är trångt.

Att denna trängsel trots allt har sin betydelse framgår av att ungefär en femtedel tycker att det är ett så pass stort problem att man t ex försöker undvika att hamna i sådana situationer.

7.2 VISSA PROBLEM MED "INSTÄNGT KLIMAT"

Tidigare har framgått att merparten av de invändningar eller kritiska synpunkter som finns bland såväl besökare som personal gäller det "onaturliga" klimatet under överglasningar. På direkt fråga uppger 31 % av de intervjuade besökarna att det åtminstone någon gång saknat utomhusklimatet när man t ex gått mellan olika butiker vid de överglasade gågatorna. Denna reaktion tycks vara i stort sett lika vanlig (36 %) bland de som arbetar i Skärholmens. Dessa svar kan dock knappast tolkas som att man i allmänhet faktiskt föredrar att komma utomhus eller ens att man oftast har saknat detta. Men uppenbarligen är det inte helt ovanligt att man känner av de klimatmässiga begränsningar som ett inglasat rum ofta ger.

Om man jämför olika grupper av besökare respektive anställda framgår att skillnaderna genomgående är relativt små. Som väntat är det dock t ex något vanligare med klimatproblem bland lördagsbesökare än bland övriga.

En sådan avsaknad av "utomhuskänsla" när man vistas på en överglasad gata kan naturligtvis orsakas av en mängd olika förhållanden. Så menar t ex lite drygt hälften av alla besökare att det åtminstone vid något tillfälle varit för varmt under överglasningen. Detsamma gäller för dem som arbetar i Skärholmens centrum.

Också här är skillnaderna mellan olika grupper små. Något oväntat finns ingen tendens till att lördagsbesökare oftare än andra haft för varmt. Det finns inte heller något tydlig skillnad mellan de tre intervjuomgångarna oktober, februari och juni. Däremot uppger kvinnorna, både bland besökare och bland anställda, något oftare än männen att det varit för varmt. För besökarna hänger det möjligtvis ihop med att kvinnorna oftare har barn med sig och därför befinner sig i en mer krävande situation.

För de flesta, både besökare och anställda, händer det således inte särskilt ofta att det är för varmt. Men inte desto mindre upplever ungefär en tredjedel att det inträffar då och då. Ytterligare drygt 10 % har en känsla av att det inträffar ofta. De allra flesta (besökare) som drabbats av att det är för varmt i anläggningen tycker dock att det på sin höjd är ett litet problem. Gruppen som trots allt tycker att detta är ett stort problem utgör ca 7 % av alla besökare. Nästan ingen besökare tyckte att det hade varit för kallt i anläggningen.

En orsak till att det blir för varmt i den typ av överglasad anläggning som finns i Skärholmens kan vara att ventilationen inte fungerar som planerat. Detta skulle också kunna få till konsekvens att luften i anläggningen blir dålig och känns stillastående och instängd. Risker för detta borde vara speciellt stora när besökarna är många.

Nu visar sig de upplevda problemen med instängd luft vara mindre vanliga än

känslan att det är för varmt. Detta gäller i vart fall bland besökarna där 30 % uppger att de åtminstone någon gång tyckt att luften känts instängd eller på annat sätt obehaglig efter det att gågatorna glasats in. Bland de anställda tycks detta vara ett större problem. Här menar nästan varannan, att det har hänt att luften känts instängd på ett obehagligt sätt.

Denna skillnad mellan besökare och anställda gäller då hur många som tycker att detta problem överhuvudtaget har uppstått. Andelen som tycker att det brukar hända ofta är dock i de närmaste precis lika stor i de två grupperna, nämligen ca 15 %. Bland besökarna (som är de enda som fick denna fråga) uppfattar 13 % svårigheterna med att luften kan kännas instängd som ett stort problem.

För att inomhusluften i en överglasad centralanläggning ska kännas behaglig fordras också att luftens fuktighet hålls på en lagom och jämn nivå. Detta kan vara svårt att åstadkomma i stora rum, där många människor passerar in och ut och periodvis drar med sig fukt in. Dessa svårigheter tycks dock ha hanterats på ett i huvudsak tillfredsställande sätt i Skärholmen. De flesta besökare säger sig dock inte ha upplevt några sådana problem. Bara knappt 10 % har vid något tillfälle tyckt att det varit problem med fukt under överglasningen.

7.3 PROBLEM MED VARM KLÄDSEL

I syfte att skapa en trivsamt och behaglig miljö har man vid överglasningen haft som målsättning att året runt hålla en sådan temperatur att kunder kan gå omkring på gågatorna utan ytterkläder. Denna temperaturnivå kan dock samtidigt ställa till problem när t ex de flesta besökare som vintertid kommer till anläggningen redan har varma ytterkläder på sig. När besökarna ibland tycker att det är för varmt kan det således bero på att man är för varmt klädd.

Ungefär varannan besökare har åtminstone någon gång tyckt att det varit ett problem att man varit klädd för utomhuspromenad när man gått omkring på de överglasade gågatorna. Dessa problem tycks vanligare bland kvinnor än bland män.

I de flesta fallen tycks problemen ha varit ganska små och bara medfört mindre obehag. I andra fall har det ändrat planer: 12 % uppger att detta fått dem att avbryta pågående besök i de överglasade delarna och 4 % uppger att de någon gång avstått från att gå in i de överglasade delarna av detta skäl.

Finns det då skäl att satsa på att bereda kunderna möjlighet att lämna in sina ytterkläder vid besöken i centrum? För att något utröna detta ställdes i intervjun med besökarna en fråga om man tror att man skulle utnyttja en avgiftsfri garderob där man kunde lämna in sina ytterkläder. Två tredjedelar säger direkt nej till detta. Bland dessa finns inget intresse för en garderob. 12 % säger att de kanske skulle utnyttja en sådan möjlighet. Den grupp som säger sig vara säkra på att vilja använda garderoben är ganska liten (16 %). Sannolikt skulle den faktiska efterfrågan på garderobstjänster, även avgiftsfria, bli liten.

7.4 SMÅ PROBLEM MED SOLLJUSET

Vid utformningen av olika typer av överglasning används glaset för att skapa ett inomhusrum, där man har direkt synkontakt med omgivningen. Denna direkta kontakt är normalt en mycket viktig egenskap. Samtidigt som det

genomskinliga glaset släpper in ljus skapar det en känsla av rymd.

Solstrålningen har också stor betydelse för klimatet i överglasade rum genom den solenergi som tillförs.

Ett speciellt problem i sammanhanget är dock att det ljus som släpps in kan vara obehagligt genom att det blir för varmt eller att de som befinner sig i anläggningen bländas. Dessa problem beror dock av hur anläggningen konstruerats. Omgivande byggnaders höjd har stor betydelse.

Med den konstruktion och den inplacering i befintliga byggnader som överglasningen i Skärholmen fått bör problemen med att människor bländas av starkt solljus vara små. Det visar sig också att bara 8 % av besökarna, dvs ganska få, någon gång upplevt solljuset som obehagligt.

7.5 EN RELATIVT HÖG LJUDNIVÅ

Ljudklimatet i en viss miljö formas av såväl ljudnivå som efterklangstider. Ljudnivån bestäms av vilken sorts aktiviteter som pågår i det överglasade rummet. Den arkitektoniska utformningen, materialval m m har stor betydelse för vilka efterklangstider som uppkommer.

Skärholmens centrum byggdes ursprungligen med huskroppen längs öppna gågator. Inglasningen innebär att dessa öppna gaturum har omvandlats till slutna rum. Denna nya miljö får med nödvändighet speciella akustiska egenskaper. Till detta bidrar också det marmorgolv som lagts in.

Men ljudnivån förändras även efter det att överglasningen blivit klar genom att man t ex bygger om och öppnar butikernas fasader. Detta minskar efterklangstiderna på de överglasade gågatorna.

Bland de vuxna besökarna säger ungefär en tredjedel att de åtminstone vid något tillfälle upplevt ljudnivån på de överglasade gågatorna som störande. När man frågar vad det är som fått dem att känna sig störda ger de lite olika typer av svar. Vissa talar om ljudets karaktär och menar att det ekar för mycket. Andra ger mer diffusa hänvisningar till att det är ett ständigt sorl eller att det är bullrigt. Några har svårt att formulera vad det är och talar om "annorlunda ljud". Ett fåtal hänvisar till att man störts i samband med "jippon", musik eller uppträdanden.

Skillnaderna är genomgående små mellan olika grupper av besökare. Ett undantag utgörs av de äldsta (65 år eller äldre) vilka oftare än andra (44 %) känt sig störda av ljudnivån.

För de flesta besökare är dessa störningar inte särskilt allvarliga. 17 % tycker dock att det ofta händer att man blir störd av ljudnivån. Ungefär 10 % av alla besökare uppfattar dessa störningar som ett stort problem.

Bland de anställda har en fjärdedel, dvs något färre än bland besökarna, upplevt ljudnivån som störande. De anställda tycks inte heller anse att dessa problem är lika vanligt förekommande. Bara 3 % av de anställda tycker att det ofta brukar hända att de känner sig störda.

För att ytterligare belysa hur olika kategorier av användare uppfattar de akustiska förhållandena i Skärholmens centrum ställdes en fråga där man ombads jämföra med Gallerian i Stockholms innerstad.

Tabell 7.1: Uppfattad ljudnivå i Skärholmen i jämförelse med Gallerian

Omdöme	Kategori	
	Besökare %	Personal %
Högre ljudnivå i Skärholmen	50	8
Samma	14	10
Lägre ljudnivå i Skärholmen	6	17
Vet ej	31	64
n	524	237

Här visar det sig att många besökare också tycker att ljudnivån i Skärholmen är högre än vad man är van vid från andra håll. Varannan besökare uppfattar ljudnivån som högre i Skärholmens centrum än i Gallerian.

Bland personalen finns en mycket stor tveksamhet inför denna jämförelse. Hela två tredjedelar tycker sig inte kunna göra denna jämförelse. Bara 8 % tycker att ljudnivån är högre i Skärholmens centrum. Möjligtvis kan man säga att detta bekräftar bilden av att de anställda inte störs av ljudnivån på samma sätt som besökarna.

En förklaring till denna olikhet mellan kunder och personal kan vara att personalen mer sällan rör sig på de överglasade gågatorna och att problemen med ljudnivån finns just där. Sannolikt finns inga problem med ljudnivån i butiken, utom i de fall det ändå ingår i den normala verksamheten i form av bakgrundsmusik etc.

7.6 HUR VANLIGT ÄR DET MED BESVÄRSREAKTIONER BLAND BESÖKARNA?

I detta kapitel har vi hittills redovisat hur många som tyckt det varit för varmt, hur många som saknat utomhusklimatet, hur många som tyckt det varit för trångt etc. För att ge en mer utförlig beskrivning av dessa besvärreaktioner ska vi i detta avsnitt beskriva hur vanligt det är att man bland besökarna överhuvudtaget uppgett någon besvärreaktion och vilket samband det finns mellan olika typer av besvärreaktioner.

I de intervjuer som genomförts med besökarna ställdes frågor om följande besvärreaktioner:

1. Trängsel (fråga 11)
2. Ljudnivå (fråga 14)
3. Saknat utomhusklimat (fråga 29)
4. För varmt (fråga 21)
5. Klädd för utomhuspromenad (fråga 19)
6. Instängd luft (fråga 25)
7. Bländad av solen (fråga 30)

Om man granskar dessa svar närmare visar det sig att nästan alla besökare (85 %) uppgett åtminstone någon besvärreaktion. I många fall har man dessutom flera sådana besvärreaktioner.

Tabell 7.2: Besökarna efter antal besvärreaktioner

	Antal uppgivna besvärreaktioner								S:a
	0	1	2	3	4	5	6	7	
%	15.3	18.8	20.2	17.7	11.7	8.7	5.8	1.9	100
n	80	98	106	92	61	46	30	10	523

Som framgår av tabell 7.2 har nästan hälften av besökarna (46 %) svarat ja på mellan tre och sju av dessa direkta frågor om sådant som måste tolkas som negativa konsekvenser av överglasningen.

Dessa siffror bekräftar alldeles uppenbart att det bland besökarna inte alls är ovanligt att man faktiskt har invändningar mot vissa fenomen som överglasningen för med sig. Det är dock tveksamt om man, ens för den som svarat ja på flera av dessa frågor, kan utgå ifrån att överglasningen huvudsakligen innebär problem och negativa reaktioner. Också i denna grupp är de flesta positivt inställda till och nöjda med överglasningen. Uppenbart är dock att överglasningen samtidigt medför vissa problem.

Vilka samband finns då mellan olika slags besvärreaktioner? Är det t ex så att de som besvärats av att luften känns instängd också ofta tycker att ljudnivån är för hög?

Tabell 7.3: Samband mellan besvärreaktioner hos besökarna (produktmomentkorrelation)

	Ljud-nivå	Saknat utomhus	För varmt	Varmt klädd	Instängd luft	Solen bländat
Trängsel	.15	.23	.26	.16	.21	.14
Ljudnivå		.29	.20	.14	.29	.18
Saknat u.			.26	.18	.37	.16*
För varmt				.61	.21	.07*
Varmt klädd					.17	.04
Instängd l.						.18

*) Ej signifikant på 1 %

Som framgår av de sambandsberäkningar som gjorts finns genomgående relativt starka samband mellan olika typer av besvärreaktioner.

Sambanden är som väntat genomgående starkast mellan de frågor som på olika sätt beskriver inomhusklimatet i överglasningen. Att sakna utomhusklimatet, att tycka att det är för varmt, att känna sig för varmt klädd och att tycka att luften känns instängd är alla reaktioner som på många sätt hänger samman. Reaktionerna kan ses som varianter på de klimatmässiga avigsidor överglasningen kan medföra.

Man kan här lägga märke till att luftens kvalitet är starkt förknippad med känslan av att sakna ett utomhusklimat. Här bekräftas också det tidigare intrycket av att överglasningen ger problem när det gäller hur man är klädd. Detta är det klassiska problemet med att skapa inomhusklimat för användare som i flertalet fall är klädda för utomhusklimat.

Besvärreaktioner förknippade med ljudnivån och trängsel har också dessa tydliga samband med de klimatmässiga invändningarna.

En särställning intar i detta sammanhang de relativt små problemen med solljuset, i och med att de är så svagt förknippade med övriga besvärreaktioner.

Om man sedan jämför olika grupper av besökare med varandra visar det sig i de flesta fall att skillnaderna i antal uppgivna besvärreaktioner är ganska små. Det finns t ex inga markanta skillnader i detta avseende mellan äldre och yngre besökare. Däremot finns en viss skillnad mellan män och kvinnor. Ett uttryck för detta är att hela 55 % av kvinnorna svarat ja på tre eller fler besvärfrågor. Motsvarande siffra för männen är 35 %.

Vi har tidigare visat att de flesta besökare är nöjda med den överglasning som genomförts i Skärholmen. Man bör naturligtvis vänta sig att de besökare som upplevt olika typer av besvärreaktioner är mindre positivt inställda än andra. Frågan blir då närmast hur starkt detta samband är och vilken eller vilka av dessa besvärreaktioner som kraftigast slår igenom på besökarnas allmänna omdöme om överglasningen.

För att testa detta genomfördes en analys med hjälp av MCA-teknik. I analysen ingår det allmänna omdömet om överglasningen som beroende variabel. Som prediktorer används de variabler som beskriver besvärreaktioner på trängsel, ljudnivå, varm klädsel, värme, instängd luft och saknat utomhusklimat.

Tabell 7.4: MCA för allmänt omdöme om överglasningen bland besökarna. Prediktorer: besvärreaktioner.

Prediktor		n	Ojust. medelvärde	Eta	Just. medelvärde	Beta
Upplevt trängsel	Nej	270	4.4	.17	4.2	.01
	Ja	254	4.0		4.2	
För hög ljudnivå	Nej	352	4.4	.28	4.3	.10
	Ja	172	3.8		4.0	
För varmt klädd	Nej	267	4.4	.20	4.2	.04
	Ja	257	4.0		4.2	
För varmt i anläggningen	Nej	253	4.5	.24	4.3	.07
	Ja	271	4.0		4.1	
Luften känts instängd	Nej	376	4.4	.37	4.3	.17
	Ja	148	3.6		3.9	
Saknat utomhusklimat	Nej	371	4.5	.47	4.4	.34
	Ja	153	3.4		3.6	
Medelvärde: 4.2		R^2 : .28	R^2 justerat: .27		n: 524	

Resultatet bekräftar antagandet att besvärreaktionerna har stor betydelse för vad man tycker om överglasningen. I samtliga fall finns ett klart samband mellan respektive besvärreaktion och det allmänna omdömet: den som uppfattar någon form av besvär är klart mindre positiv till överglasningen.

Det visar sig också att dessa besvärreaktioner sammantaget påverkar omdömet: den prövade modellen kan sägas ha ett tydligt förklaringsvärde

($R^2 = .27$). Detta innebär t ex att förekomst av besvärreaktioner, på ett helt annat sätt än de gruppkillnader som testades i kapitel 6 (se tabell 6.2), har stor betydelse för hur man som besökare allmänt värderar överglasningen.

Den genomförda analysen visar också att känslan av att sakna ett utomhusklimat när man går omkring på de överglasade gågatorna har den största självständiga betydelsen för att man ska känna sig mindre nöjd med överglasningen. Näst störst betydelse har känslan av att luften är instängd. Dessa resultat kan uttryckas som att övriga besvärreaktioner till stora delar "innefattas" i dessa besvär. En allmän känsla av att sakna utomhusklimat och att luften känns instängd kan ses som de viktigaste och delvis "sammanfattande" besvärreaktionerna bland besökarna.

7.7 HUR VANLIGT ÄR DET MED BESVÄRSREAKTIONER HOS PERSONALEN?

I den enkät som skickades ut till personal i Skärholmens centrum ställdes direkta frågor om besvärreaktioner angående ljudnivå, saknat utomhusklimat, värmen respektive instängd luft.

Här visar det sig att endast en knapp tredjedel svarat nej på samtliga fyra frågor. Dessa har således inte vid något tillfälle tyckt sig ha problem i dessa avseenden när det gäller överglasningen.

Tabell 7.5: Personalens besvärreaktioner som summan av upplevda problem med ljudnivå, saknat utomhusklimat, värme respektive instängd luft.

	Antal besvärreaktioner					S:a
	0	1	2	3	4	
n	71	48	47	46	25	237
%	30.0	20.3	19.8	19.4	10.6	100

Hälften av de anställda som besvarat enkäten uppger en eller två besvärreaktioner. Den grupp som svarat ja på samtliga fyra frågor utgör ungefär 10 %. Detta innebär att en av tio bland de anställda har haft påpekanden inom alla dessa områden. Detta behöver inte ens för dessa innebära att besvärreaktionerna dominerar upplevelsen av överglasningen, men utgör ändå ett tecken på att en liten grupp faktiskt har vissa besvär med överglasningen. Eftersom dessa siffror grundar sig på ett mindre antal frågor än motsvarande uppgifter för besökarna kan inga direkta jämförelser göras. Som väntat är också här sambanden mellan de olika typerna av besvärreaktioner tydliga.

Tabell 7.6: Samband mellan besvärreaktioner hos personal (produktmoment-korrelation)

	Saknat utomhusklimat	För varmt	Instängd luft
Ljudnivå	.16	.31	.29
Saknat utomhusklimat		.34	.44
För varmt			.57

Man bör naturligtvis också här vänta sig att de som tycker sig ha upplevt olika typer av besvärreaktioner är mindre positivt inställda än andra. Detta testades i en analys med hjälp av MCA-teknik. I analysen är det allmänna omdömet om överglasningen beroende variabel. Som prediktorer används de variabler som beskriver besvärreaktioner på ljudnivå, värme, instängd luft respektive saknat utomhusklimat.

Tabell 7.7: MCA för allmänt omdöme om överglasningen hos personalen. Prediktorer: besvärreaktioner.

Prediktor		n	Ojust. medelvärde	Eta	Just. medelvärde	Beta
För hög ljudnivå	Nej	179	4.5	.16	4.4	.06
	Ja	58	4.2		4.4	
För varmt	Nej	110	4.6	.21	4.4	.05
	Ja	127	4.3		4.5	
Instängd luft	Nej	126	4.7	.37	4.6	.26
	Ja	111	4.2		4.2	
Saknat utomhusklimat	Nej	153	4.6	.40	4.6	.30
	Ja	84	4.1		4.2	
Medelvärde: 4.4		R^2 : .21	R^2 justerat: .20		n: 237	

Denna visar sig, som väntat, ge en god förklaring till hur det allmänna omdömet om överglasningen varierar. Modellens förklaringsvärde ($R^2 = .20$) är också betydligt större än hos den modell som prövades i kapitel 6 (se tabell 6.3). Detta innebär att det allmänna omdömet i stor utsträckning hänger ihop med förekomst av olika slags besvärreaktioner. De skillnader som finns mellan hur olika grupper bland personalen t ex kvinnor respektive män bedömer överglasningen är betydligt mindre och kan inte alls på samma sätt förklara hur omdömet varierar. Av denna analys framgår dessutom att känslan av att sakna ett utomhusklimat respektive att besväras av att luften i anläggningen känns instängd har stor betydelse för att minska personalens förtjusning i överglasningen. I jämförelse med dessa besvär tycks såväl de upplevda problemen med ljudnivån som en känsla av att det är för varmt i anläggningen i det närmaste helt sakna betydelse.

KAPITEL 8. SEMANTISK MILJÖBESKRIVNING

Vi har hitills beskrivit hur olika grupper av användare värderar överglasningen och vilka sorters besvärreaktioner som förekommer. I detta kapitel ska vi redovisa ett försök att beskriva användarnas upplevelser av överglasningen som gestaltad miljö.

Med detta avses en beskrivning av vilken föreställning eller om man så vill värderande bild man har av den byggda miljön. Detta handlar t ex om i vilken grad människor uppfattar ett rum som "ljus" eller "mörkt", om rummet känns "öppet" eller "instängt". Ett annat exempel är att byggnader i olika utsträckning upplevs som "stora", "kraftfulla", "kvinnliga" etc. Detta kan också uttryckas som att man försöker fånga den mening eller innebörd som besökarna ser hos miljön.

Den metod som används här innebär att intervjupersonerna ombeds bedöma miljö med hjälp av en semantisk skattningsskala. Denna består i sin tur av 11 sjugradiga semantiska skalor. Var och en av dessa innehåller ett motsatspar t ex vanlig-ovanlig, modern-traditionell eller ljus-mörk. Intervjupersonerna ombeds bedöma den överglasade gatan i förhållande till dessa begreppspar. Den sjugradiga skalan går t ex från "mycket vanlig" över "neutral" till "mycket ovanlig".

Figur 8.1: Semantisk skattningsskala: exemplet vanlig-ovanlig.

Hur vill Du karaktärisera den överglasade gatan i förhållande till nedanstående begrepp?

vanlig mycket neutral mycket ovanlig

Vid användning av denna typ av sk semantisk miljöbeskrivning används ofta test med många fler än 11 skalor. Sådana mycket detaljerade miljöbeskrivningar kan lätt bli svåröverskådliga. Man har dock visat att den totala upplevelsen av gestaltad miljö ofta låter sig sammanfattas i ett begränsat antal meningsfulla dimensioner (Acking & Küller 1972).

För att sammanfatta dessa omfattande semantiska skattningsskalor till enkla och mer överskådliga modeller bearbetas data med faktoranalys.

I ett arbete av Acking & Küller (a.a.) menar man att semantiska miljöbeskrivningar av byggd miljö med hjälp av omfattande skattningsskalor med fördel kan sammanfattas i åtta huvuddimensioner:

1. Trivselvärdering: kan ses som ett mått på den grad av trivsel och trygghet som individen upplever inför miljön.
2. Komplexitet: utgör ett mått på miljöns livaktighet och komplexitet.

3. Helhet: ett mått på hur väl olika delar i miljön passar ihop eller hur väl de fungerar tillsammans.
4. Rumslighet: beskriver inneslutenhet respektive rymd och ljushet hos en interiör, ett gaturums slutenhet respektive utsträckning eller en byggnadsgrupps slutenhet respektive utspriddhet.
5. Kraftfullhet: beskriver graden av inneboende, potentiell kraft i miljön. Den har dessutom en klar genusaspekt, vilket innebär att en miljö associeras till det ena eller andra könet.
6. Social status: utgör en ekonomisk och social värdemätare.
7. Affektion: beskriver en åldersaspekt hos miljön, men också en känsla för det gamla och genuina i motsats till det moderna.
8. Originalitet: ett mått på det ovanliga eller överraskande i en miljö.

8.1 SEMANTISK MILJÖBESKRIVNING AV DEN ÖVERGLASADE GÅGATAN

Den semantiska miljöbeskrivningen av Skärholmens centrum har lagts upp som en jämförelse med en likartad undersökning av en överglasad gågata i universitetscentret på Dragvoll i Trondheim (Cold, Fathi & Asmervik 1985).

Figur 8.2: Den överglasade gågatan i Dragvoll

Den overdekte gata

Universitetscentret, som ursprungligen ingick i en plan för total utlokalisering av universitetet i Trondheim, ligger i stadens utkant. Anläggningen togs i bruk 1978 och hade vid tiden för undersökningen (1983/84) drygt 700 studenter. Centret innehåller undervisningslokaler, tjänsterum för lärare, bokhandel, servering m m. Husen är tre våningar höga och ligger samlade kring en central överglasad gågata.

Den överglasade gatan i Dragvoll används nästan enbart av anställda (främst lärare och forskare) och studenter. I den enkätundersökning som genomfördes som ett led i utvärderingen av Dragvoll ombads tillfrågade anställda och studenter att ge sin upplevelse av den överglasade gatan i (nästan) samma semantiska skattningsskala som användes i Skärholmsundersökningen.

I Figur 8.3 redovisas dessa skattningar tillsammans med skattningarna från Skärholmsundersökningen. För Skärholmens del görs redovisningen uppdelad på besökare, anställda respektive föreståndare.

Vi inleder med att beskriva användarnas bild av överglasningen i Skärholmens centrum.

Av diagrammet framgår att olika kategorier av användare har mycket likartade uppfattningar om den överglasade gågatan i Skärholmen. Såväl besökare som olika kategorier av personal anser överglasningen som mycket ljus och mycket modern. Vidare ser man den ofta som relativt öppen och rymlig samtidigt som den uppfattas som relativt vänlig och trygg. På samma sätt finns en viss tendens att uppfatta gatan mer som allmän och varierad än som motsatsen, dvs privat och monoton.

Den semantiska miljöbeskrivningen bekräftar således intrycket av att man i Skärholmens centrum lyckats skapa en anläggning som av dess användare uppfattas som ljus och luftig. Såväl kunder som anställda upplever konstruktionen som "öppen" och med "rymd". Miljön upplevs också som vänlig och trygg. Allt detta har rimligtvis nära samband med att så många ser så positivt på anläggningen.

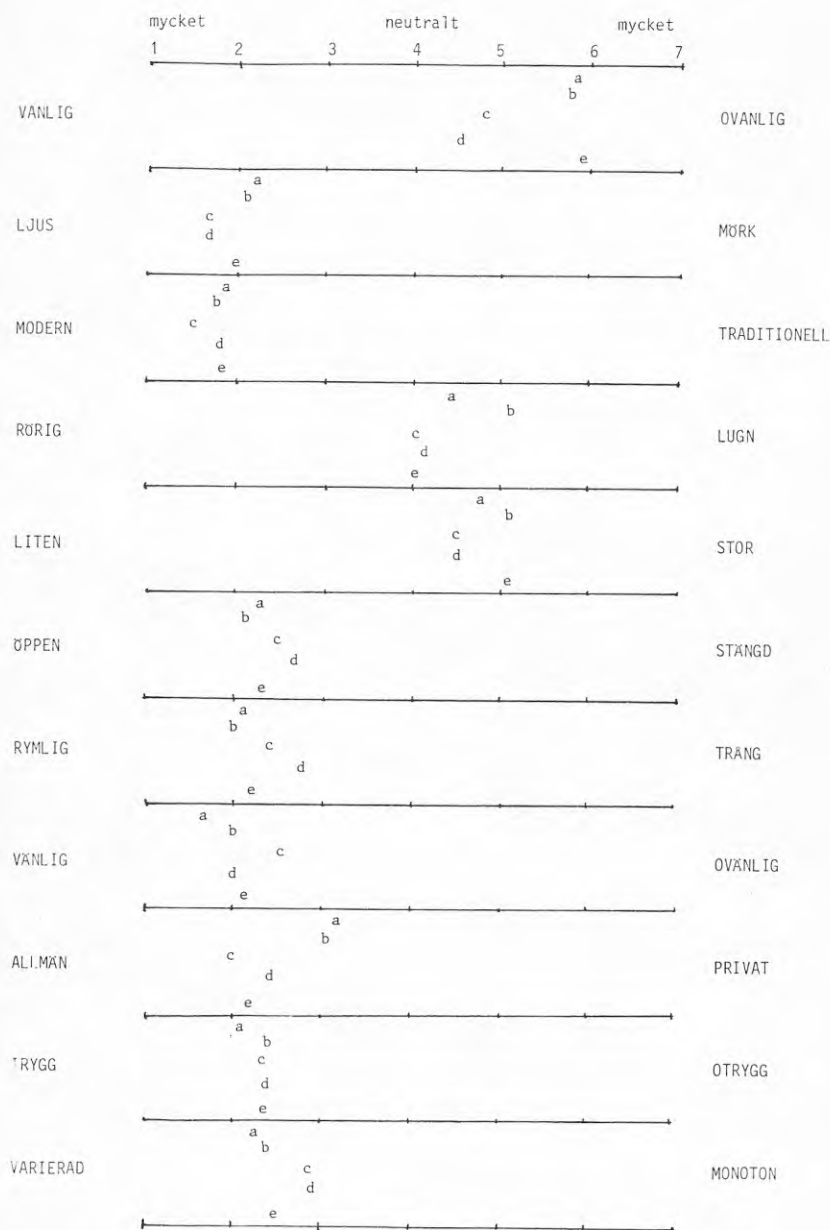
Man kan i detta sammanhang också notera att de invändningar som tidigare framkommit när det gäller klimatet, främst att luften ibland känns instängd, inte alls motsvaras av någon tendens att uppfatta överglasningen som ett "lock" som stänger inne.

Uppenbarligen upplevs inglasningen som "avancerad teknik": de allra flesta har en ganska bestämd uppfattning om att den överglasade gågatan är "modern". I allmänhet tycks man också mycket positiv till att kunna utnyttja en anläggning "i tiden".

Bland såväl besökare som olika kategorier av anställda tycks man dock inte uppfatta överglasningen i Skärholmen som speciellt "ovanlig". Det kan här vara intressant att lägga märke till att de butiksföreståndare som har sina lokaler direkt vid de överglasade gågatorna, upplever överglasningen som mer ovanlig.

Är den överglasade anläggningen stor eller liten? Den semantiska miljöbeskrivningen ger inget bestämt svar på denna fråga. De flesta tycks ha den uppfattningen att den varken är stor eller liten. Den naturliga förklaringen till detta är väl att man vid konstruktionen av anläggningen tillskapat såväl partier med högre liggande tak i klart glas som partier med lägre liggande tak i opaliserad plast. Detta har uppenbarligen medfört att man som användare upplever anläggningen som "rymlig" utan att den är "stor". Kanske är denna "lagom skala" en god förutsättning för människors anpassning och trivsel?

Figur 8.3: Semantisk miljöbeskrivning av Dragvöll (anställda resp studenter) och Skärholmen (besökare, anställda resp föreståndare). Median.

Dragvöll: a anställda b studenter

Skärholmen: c besökare d personal e föreståndare

En invändning mot att inte överglasningen getts en enhetlig konstruktion skulle kunna vara att den ger ett negativt, splittrat intryck. Här framkommer inget entydigt svar i denna riktning. Många uppfattar i stället miljön som varierad. Eftersom motsatsen är monoton innebär detta rimligtvis en positiv värdering. Samtidigt framgår att den överglasade gatan inte uppfattas som speciellt rörig men inte heller särskilt lugn. Trots överglasningens sammansatta konstruktion, det åtminstone periodvis intensiva folklivet och blandningen av verksamheter på gatorna, får överglasningen således en i detta avseende neutral beskrivning.

8.2 EN JÄMFÖRELSE MED UNIVERSITETSCENTRET PÅ DRAGVOLL

Det är också slående att dessa två anläggningar, vilka till sin utformning, funktion och inplacering är så olika, ges så pass likartade bedömningar. De som använder den överglasade gatan i Dragvoll har i stora drag samma uppfattning om sin gata som de som använder den överglasade gågatan i Skärholmen. Möjligtvis uppfattar man i Dragvoll den överglasade gatan som mer ovanlig och något mer privat och lugn. Dessa skillnader i uppfattning avspeglar rimligtvis olikheten mellan å ena sidan den lugna och ganska avskilda universitetsmiljön på Dragvoll och å andra sidan den bitvis röriga och mycket offentliga kommersiella miljön i Skärholmen.

8.3 HUVUDDIMENSIONER I MILJÖBESKRIVNINGEN

Den semantiska miljöbeskrivningen ger en beskrivning av hur grupper av människor uppfattar en miljö. Vi har hittills redovisat svaren på enskilda frågor. I detta avsnitt görs ett försök till beskrivning av vilka samband det finns mellan svar på olika frågor. Avsikten är att om möjligt identifiera mönster eller dimensioner i miljöbeskrivningen.

Av tabell 8.4 framgår att den uppfattning man har om den överglasade gågatan som öppen eller stängd har nära samband med i vilken utsträckning man ser den som rymlig eller trång. På samma sätt tycks känslor av trygghet och att anläggningen känns vänlig ha nära samband med en upplevelse av att miljön är varierad.

Det visar sig också att känslan av att det rör sig om en modern anläggning är särskilt förknippad med att överglasningen upplevs som ljus.

Känslan av att anläggningen skulle vara vanlig eller ovanlig tycks till exempel mer svårbestämd. Här är sambanden med andra aspekter genomgående mycket svaga.

För att ge en möjlighet att sammanfatta materialet i en enklare och mer överskådlig form har en faktoranalys av det största datamaterialet, nämligen besöksintervjuerna, genomförts.

Syftet med faktoranalysen är att granska i vilken utsträckning svaren på alla dessa skattningsskalor kan återföras på ett mindre antal gemensamma underliggande dimensioner.

I analysen blev antalet faktorer tre med ett eigen-value på minst 1 (varimax). I tabell 8.5 redovisas faktormönstret efter rotering för oblique lösning.

Tabell 8.4: Korrelationer mellan miljöbeskrivningens skattningsskalor för besökare (B) respektive personal (P).

Skattningsskala		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. vanlig- ovanlig	B	-.05	-.02	.00	.16	.04	.00	.08	.97	-.01	-.01
	P	-.03	-.22	-.06	-.04	-.08	-.03	.08	-.07	.03	-.22
2. ljus- mörk	B		.45	-.06	-.17	.18	.24	.17	.12	.20	.22
	P		.39	-.20	-.27	.48	.43	.53	.33	.38	.34
3. modern- tradition.	B			.01	-.18	.21	.25	.19	.15	.16	.28
	P			-.17	-.24	.29	.32	.26	.21	.21	.27
4. rörig- lugn	B				.24	-.29	-.33	-.22	-.02	-.19	-.16
	P				.17	-.20	-.36	-.23	-.06	-.24	-.12
5. liten- stor	B					-.26	-.36	-.14	-.13	-.20	-.27
	P					-.43	-.50	-.27	-.19	-.24	-.35
6. öppen- stängd	B						.60	.43	.17	.36	.35
	P						.58	.46	.21	.39	.45
7. rymlig- trång	B							.51	.27	.39	.41
	P							.39	.20	.22	.33
8. vänlig- ovänlig	B								.31	.49	.51
	P								.30	.53	.45
9. allmän- privat	B									.30	.23
	P									.29	.21
10. trygg- otrygg	B										.41
	P										.45
11. varierad- monoton	B										
	P										

Tabell 8.5: Dimensioner i miljöbeskrivningen. Besökare. Roterat faktormönster.

Skattningsskala		Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
vanlig	- ovanlig	.28	.44	-.29
ljus	- mörk	.20	-.09	.75
modern	- traditionell	.17	-.01	.81
rörig	- lugn	-.20	.72	.23
liten	- stor	-.18	.70	-.23
öppen	- stängd	.60	-.40	.06
rymlig	- trång	.68	-.41	.13
vänlig	- ovänlig	.81	-.04	.07
allmän	- privat	.54	.21	.05
trygg	- otrygg	.65	-.11	.11
varierad	- monoton	.66	-.13	.25

När det gäller besökarna kan de faktorer eller huvuddimensioner som framkommer beskrivas så här:

1. Öppenhet: Denna dimension har en ganska vid innebörd. Öppenheten avser kanske främst den byggda miljön och det utrymme den faktiskt ger. Men i dimensionen innefattas också grad av öppenhet i mer överförd betydelse. Det handlar då om i vilken utsträckning miljön känns trygg eller vänlig.
2. Betydelse: Denna dimension uttrycker något av hur pass framträdande och sammanhängande miljön på den överglasade gågatan är. Här samsas uppfattningar om lugn med upplevelser av storlek och i viss mån originalitet.
3. Modernitet: Denna dimension sammanfattar upplevelser av nyskapande i lätta former. Här samlas en känsla av att anläggningen är modern och att konstruktionen ger en ljus och därmed "lätt" miljö.

KAPITEL 9. BUTIKSLOKALER OCH OMSÄTTNING

I detta kapitel ges en kort beskrivning av hur personalen respektive butiksägare och föreståndare tycker att de lokaler som ligger vid de överglasade gågatorna fungerar.

Det viktigaste motivet för överglasningen var att öka anläggningens attraktionskraft. Allt tyder på att detta har lyckats. Det framgår bl a av att Skärholmen både fått nya besökare och av att många kunder kommer oftare efter överglasningen. I syfte att komplettera denna bild redovisas i detta kapitel några olika uppgifter om hur butiks innehavare och föreståndare ser på kundtillströmning etc.

9.1 BUTIKSLOKALER VID DE ÖVERGLASADE GÅGATORNA

Ungefär tre fjärdedelar av den personal som besvarat undersökningens enkät har erfarenhet av att arbeta i butikslokaler som ligger i direkt anslutning till de överglasade gågatorna. I enkäten ställdes till dessa ett antal frågor om hur man tycker dessa butikslokaler fungerar. Samma frågor ställdes även i enkäten till butiks innehavare/föreståndare.

Tabell 9.1: Andel bland personal respektive föreståndare som upplevt problem med butikslokalerna.

Problem med butikslokaler	Personal %	Föreståndare %
Torr luft	71	76
Instängd luft	62	57
Drag eller liknande	24	28
Ljudnivån	13	10
Förändrade ljusförhållanden	9	3
n	178	29

Av svaren framgår tydligt att det finns vissa problem med luftens kvalitet i de butiker som befinner sig under överglasningen. Mer än hälften av såväl personal som föreståndare tycker att luften kan kännas instängd. Ännu något fler tycker att det finns problem med att luften i lokalerna är alltför torr. Uppenbarligen anser en stor del av de svarande att dessa problem också beror just på överglasningen. Så menar t ex drygt hälften av dem som uppgett problem med instängd luft att de tycker att detta beror på överglasningen.

Det är inte ovanligt att det förekommer klagomål om drag i överglasade rum. Drag definieras som en lokal nedkylning av huden (Carlsson m fl 1985:57). Drag är en typisk upplevelse som förekommer inomhus men inte utomhus annat än i närheten av byggnader.

Lokal avkylning av huden av en kall luftstråle är en sorts drag som kan förekomma vid entréer till överglasade rum. Sådana kalla luftströmmar, t ex kallras, kan förekomma också i andra delar av överglasade rum. En upplevelse av drag kan också orsakas av avkylning genom strålningsförlust t ex när man sitter nära ett kallt fönster.

Vissa anser också att man har problem med drag och liknande. Ungefär en av fyra såväl bland personal som föreståndare tycker att det finns sådana problem. Här tycks man dock i mindre utsträckning anse att detta beror direkt av överglasningen. När det gäller allmänt om temperaturen i lokalerna finns också vissa problem. Så menar t ex hälften av personalen att det, åtminstone vissa tider eller i vissa delar av lokalerna, varit för varmt.

Det har tidigare framgått att det finns vissa problem med ljudnivån på de överglasade gågatorna. Motsvarande problem finns (som väntat) knappast alls inne i butikslokalerna. Inte heller tycks man särskilt ofta vara besvärad av att överglasningen skulle förändrat ljusförhållandena i lokalerna. På denna punkt har funnits vissa farhågor t ex att färgåtergivningningen skulle förändras. Detta tycks dock inte vara fallet.

Tabell 9.2: Inställning till lokalerna bland personal respektive föreståndare.

Inställning	Personal	Föreståndare
	%	%
Mycket nöjd	35	45
Ganska nöjd	53	48
Tveksam	9	3
Ganska missnöjd	4	3
Mycket missnöjd	-	-
n	178	29

Trots de invändningar som således finns när det t ex gäller luftens kvalitet är de allra flesta nöjda med de lokaler man arbetar i. Bland personalen tycks en tredjedel vara oreserverat positiva och ytterligare drygt hälften positiva trots vissa invändningar. Mer uttalad tvekan eller missnöje finns hos en tiondel. Bland butiksägare och föreståndare är man något mer positiv till de lokaler man har sin verksamhet i.

Bland den personal som arbetar i butiker under överglasningen är man alltså ganska nöjd med sina lokaler. Hur tycker man då att ens arbetsplats i Skärholmens centrum förändrats genom överglasningen? Här menar 60 % att den blivit bättre, 28 % anser att överglasningen inte medfört någon skillnad i detta avseende medan 7 % tycker att överglasningen medfört en försämring.

9.2 BUTIKERNAS OMSÄTTNING ETC

Som framgått är de flesta butiksinnehavare och föreståndare mycket nöjda med såväl överglasningen som sina egna lokaler.

Däremot tycks det vara så att många i denna kategori har synpunkter på såväl miljön i Skärholmens centrum som utbudet av butiker och olika typer av service. En vanlig synpunkt är att man vill stärka övervakningen av ord-

ningen i centrum t ex genom att ge vakterna ökade befogenheter att avhysa oönskade besökare. Vissa anser också att passagen förbi det kafé som ligger på gågatan bör breddas för att öka genomströmningen. Flera har också uttryckt en önskan om att t ex banker och systembolag, eftersom dessa inte är lägeskänsliga, flyttas ut till mindre attraktiva lägen.

Tabell 9.3: Förändrad kundtillströmning efter överglasningen enligt butiksägare/föreståndare.

Förändring	%
Stor ökning	32
Viss ökning	54
Oförändrat	11
Viss minskning	4
Stor minskning	-

Inför uppläggningsen av enkäten till butiksägare och föreståndare bedömdes det som alltför känsligt att ställa en direkt fråga om vad överglasningen betytt för omsättningen i respektive butik. Frågan kom istället att avse vilken förändring som skett med kundtillströmningen efter överglasningen.

En tredjedel av dem som besvarat enkäten uppger att de efter överglasningen fått en stor ökning av antalet kunder. Ytterligare drygt hälften uppger sig ha fått en viss ökning av kundtillströmningen. Ett par personer anser att det inte skett någon förändring och någon enstaka uppger t o m en viss minskning. Sammantaget bekräftar dessa resultat ett intryck av att överglasningen av Skärholmens centrum varit en framgång i kommersiellt avseende.

KAPITEL 10. SLUTSATSER

I detta avslutande kapitel ges en sammanfattning av och vissa kommentarer till de viktigaste resultaten från undersökningarna.

10.1 ETT POSITIVT OMDÖME DOMINERAR

Undersökningen visar mycket klart att de allra flesta som använder Skärholmens centrum är mycket positiva till överglasningen. Nära hälften av de vuxna besökarna är så positiva att de tycker att överglasningen är mycket bra. Sammanlagt är mer än 80 % mer eller mindre positivt inställda. Bland de anställda i varuhus, butiker etc är inställningen mer helhjärtat positiv. Bland de butiksföreståndare och butiksägare som har lokaler vid de överglasade gågatorna är man än mer positivt inställd. Hela två tredjedelar av dessa menar att den är mycket bra. Undersökningen bekräftar här ett allmänt intryck av att överglasningen varit en lyckad satsning som tagits väl emot av de flesta berörda.

Det man mest uppskattar med anläggningen är naturligtvis det skydd den ger mot dåligt väder som regn, blåst, kyla eller snö. Men många menar också att det är en ljus, rymlig, vacker och därmed estetiskt tilltalande anläggning. En del betonar att miljön blivit intimare och mer trivsamt. Vissa säger också att man uppskattar möjligheten att strosa omkring och att man tycker om att det är liv och rörelse med drag av sydländskt gatuliv.

Samtidigt finns en mindre grupp som är tveksam eller direkt negativt inställd till överglasningen. Detta gäller främst bland besökarna där ca 15 % ger uttryck för sådana åsikter. Det man oftast invänder mot är själva grundidén med överglasningen som innebär att man stänger det naturliga klimatet ute. Man saknar t ex att komma ut i frisk luft när man går mellan affärer. Några tycker helt enkelt att det var onödigt att glasa in centrum. Det visar sig dessutom att det även bland dem som är positivt inställda till överglasningen finns ett visst inslag av personer med kritiska "detaljsynpunkter".

Oftast finns det bara mycket små skillnader i allmänt omdöme mellan olika grupper av besökare respektive personal. En genomgående skillnad är dock att män är något mer positiva än kvinnor. På motsvarande sätt är de yngsta betydligt mer kritiska än de äldsta (pensionärerna).

Bland anställda, föreståndare och butiksägare framhåller man ofta att Skärholmens centrum fått bättre anseende, "status", genom överglasningen. Det är också klart att man tycker att centrum fungerar bättre kommersiellt, dvs att man har fått fler kunder, att försäljningen ökat och att centrum är mer attraktivt nu.

Bland dessa verksamma i Skärholmens centrum finns också vissa önskemål om förändringar av miljön på gågatorna. Vissa är kritiska mot att rökning är tillåten och andra vill ha fler gröna växter etc. Ett visst problem tycker man också är att de överglasade gågatorna, speciellt i närheten av systembolagets butik, har blivit lite av ett tillhåll för vad man kallar "störan-

de gubbar", "A-laget" etc. Flera talar om att de önskar att väktarna hade större befogenheter att ingripa mot detta.

10.2 TILLSKOTT FÖR EN LOKAL OFFENTLIGHET?

Överglasningen av Skärholmens gågator har inneburit att tendenser till urban livsstil i förorten har blivit mer framträdande. Förorten domineras av familjeliv och privat tillvaro. Inom denna begränsning ger Skärholmens centrum ett visst tillskott för en lokal offentlighet. Glastakets skydd mot det nordiska klimatets avigsidor ökar möjligheterna till flanerande och gör vistelsen i detta offentliga gaturum mer behaglig. Tillkomsten av serveringar ger en livlig gatubild med offentlighet och nya sammanträffanden.

De flesta besökare tycks dock ha en ganska svag lokal förankring i Skärholmen. Endast 10 % av besökarna bor i stadsdelen Skärholmen. En tredjedel kommer dock från närområdet omfattande stadsdelarna Skärholmen, Vårberg, Vårby, Sättra, Bredäng och Segeltorp. 15 % av besökarna arbetar i Skärholmen.

Nästan hälften av de vuxna besökarna går omkring i Skärholmens centrum utan sällskap. En av fem har barn med, de flesta är utan annat sällskap. Det innebär att bara en mycket liten del av besökarna (6 %) befinner sig i en "familjesituation".

Ett tecken på att besöken trots detta i många fall inte domineras av total anonymitet utgörs av att hela 78 % uppger att det åtminstone någon gång hänt att man stött på en person man varit bekant med när man gått omkring i centrum.

10.3 EN ÖKNING AV KUNDTILLSTRÖMNINGEN

På vardagar befinner sig i de flesta fall mindre än 500 besökare på de överglasade gågatorna. Vid storkommers kan antalet överstiga 4.000. Dessa siffror innebär att anläggningen för det mesta måste betraktas som rymlig men att det vid vissa tillfällen kan uppstå problem med framkomligheten. Det visar sig också att nästan varannan besökare menar att det åtminstone vid något tillfälle hänt att man tyckt att det varit för mycket folk och att det därför känts trångt på de överglasade gågatorna. Samtidigt är det bara 8 % som menar att det händer ofta. Att denna ojämnt fördelade trängsel trots allt har viss betydelse för hur man utnyttjar centrum framgår av att ungefär en femtedel tycker att problemet är så pass stort att man försöker undvika att hamna i sådana situationer.

I jämförelse med den omgivande regiondelen är yngre besökare överrepresenterade och äldre underrepresenterade. Den socioekonomiska sammansättningen bland besökarna är i stora drag densamma som hos den omgivande befolkningen.

85 % av de intervjuade besökarna har gjort eller kommer att göra ett eller flera inköp, oftast mat eller kläder, vid det aktuella besöket. Tre fjärdedelar uträttar också andra ärenden på t ex bank, post, försäkringskassa, mödravårdscentral etc. Hela 40 % har för avsikt att gå på kafé eller restaurang under sitt besök. Ungefär hälften säger sig utnyttja de bänkar som finns utsatta i de överglasade gågatorna.

Hälften av de vuxna besökarna kommer till Skärholmens centrum minst en gång i veckan. Bara 2 % var vid intervjun för första gången i Skärholmen. En tredjedel av besökarna besöker Skärholmen oftare efter överglasningen. De

flesta av dessa hänvisar också till överglasningen som orsak till ökningen. Den ökning av antalet kunder som skett efter överglasningen tycks mest bero på att vissa ökat sin användning av centrum. Gruppen av nytillkomna besökare är inte lika stor. Den ökade kundtillströmningen bekräftar också av de intervjuade butiksägarna/föreståndarna. Mer än 80 % av de verksamma under överglasningen rapporterar en mer eller mindre stor ökning i kundströmmen. Många besökare tar efter överglasningen också längre tid på sig för varje besök.

10.4 VISSA KLIMATPROBLEM

I den mån de som besöker Skärholmens centrum har kritiska synpunkter på överglasningen gäller det vanligtvis det "onaturliga" klimatet under överglasningen. Man tycker att det är för varmt eller att luften i anläggningen blir dålig och känns stillastående och instängd. Sammanlagt rör det sig om cirka en tredjedel som tycker att de, åtminstone ibland, saknar att man inte kommer utomhus i "friska luften" när man går mellan Skärholmens butiker.

Här finns således ett visst missnöje med förhållanden som sannolikt är svåra att helt bemästra vid olika typer av överglasningar. Detta beror på att glastaket främst ska skydda mot vissa av det naturliga klimatets mindre komfortabla inslag som blåst, kyla och nederbörd. Men olika miljöers klimatförhållanden kan samtidigt vara mindre komfortabla av rakt motsatta skäl. Det nordiska klimatet erbjuder visserligen inte så många naturliga möjligheter att känna av andra typer av obehagligt klimat som alltför höga temperaturer och kvav och stillastående luft. När man använder överglasningsteknik för att övervinna vissa av det nordiska klimatets bistrare avigsidor innebär detta således att risken för andra, om man så vill "sydländska", klimatproblem lätt uppstår.

Dessa svårigheter är tydliga och lätta att konstatera vid intervjuer med besökare och personer som arbetar i centrum. De flesta uppfattar dock inte problemen som speciellt allvarliga. De flesta som saknat utomhusklimatet har gjort det ganska sällan och är i de flesta fallen positiva till överglasningen. För en mindre grupp på kanske 10 till 15 % är emellertid problemen större. Dessa tycker sig ofta drabbade av att luften känns instängd, att det är för varmt etc och därför tycker man att detta är ett stort problem. Sannolikt skulle en större uppmärksamhet på dessa frågor vid nykonstruktion och utveckling av existerande överglasningar innebära att problemen reducerades. Förbättrad ventilation är ett exempel på åtgärd. Samtidigt är det svårt att göra alla nöjda eftersom önskemålen om "gott klimat" sannolikt varierar en hel del mellan olika människor.

Också när det gäller de butikslokaler som ligger vid de överglasade gågatorna finns det vissa problem med klimatet. Mer än hälften av såväl föreståndare som personal med erfarenhet från arbete i dessa lokaler tycker att luften kan kännas instängd. Ännu något fler tycker att det är problem med att luften i lokalerna är alltför torr. En stor del av dessa anser uppenbarligen att dessa problem beror på eller blivit större som en följd av överglasningen.

Ungefär en av fyra menar också att det är vissa problem med drag och liknande. Här tycks man dock i mindre utsträckning anse att det beror på överglasningen.

Trots dessa och vissa andra liknande invändningar är de allra flesta nöjda med de lokaler man arbetar i. Hur tycker man då att ens arbetsplats förändrats genom överglasningen? 60 % menar att den blivit bättre, 28 % att det

inte medfört någon skillnad, medan 7 % tycker att överglasningen medfört en försämring.

Vid överglasning är ofta ett viktigt motiv att skapa ett inomhusrum med direkt synkontakt med omgivningen. Det genomskinliga glaset ska släppa in ljus och ge en känsla av rymd. Detta ljus kan samtidigt skapa problem genom att det blir för varmt eller att de som befinner sig i anläggningen bländas. Dessa problem bör dock bli små i Skärholmen i och med att det är en ordinär affärsgata med relativt höga byggnader som överglasats. Det visar sig också att bara 8 % av besökarna någon gång upplevt solljuset som obehagligt.

10.5 EN HÖG LJUDNIVÅ

Bland besökarna uppger ungefär en tredjedel att de åtminstone vid något tillfälle upplevt ljudnivån på de överglasade gågatorna som störande. 10 % upplever detta som ett stort problem. Vissa tycker att det ekar för mycket, medan andra talar om ständigt sorl eller att det är bullrigt. Några har svårt att formulera vad det är och talar om "annorlunda ljud".

Uppenbarligen finns vissa problem med ljudnivå och efterklangstider i anläggningen. Till detta bidrar sannolikt det marmorgolv som lagts in. Samtidigt kan man förvänta sig att problemen minskar i takt med att allt fler butiker byggs om så att de får mer öppna fasader ut mot gågatorna.

I intervjuerna ställdes ett antal specificerade frågor om olika slags besvärreaktioner som om man saknat utomhusklimatet, om solen bländat, om man tyckt det varit trångt etc. Det visar sig då att kvinnor rapporterar fler besvärreaktioner än män. Som väntat finns också ett tydligt samband med attityden till överglasningen. Ju fler olika besvärreaktioner man tycker sig ha desto mindre positiv är man till överglasningen. Särskilt betydelsefull tycks därvid känslan av att sakna ett utomhusklimat vara. Möjligtvis är detta ett tecken på att denna reaktion "sammanfattar" flera olika typer av besvär. Här bekräftas att de problem som finns med klimatet i anläggningen har en uppenbar betydelse.

10.6 EN "ÖPPEN OCH MODERN" ANLÄGGNING

I en semantisk miljöbeskrivning görs ett försök att fånga den mening eller innebörd som besökarna ser hos miljön. Det visar sig då att man uppfattar anläggningen som mycket ljus och mycket modern. Vidare ser man den som relativt öppen och rymlig samtidigt som den uppfattas som relativt vänlig och trygg. Det finns också en tendens att man uppfattar gågatorna som allmänna och varierade mer än privata och monotona.

Den semantiska miljöbeskrivningen bekräftar således ett intryck av att man i Skärholmen skapat en anläggning som upplevs som ljus och luftig. Såväl kunder som anställda uppfattar konstruktionen som "öppen" och "med rymd". Samtidigt upplevs miljön som vänlig och trygg.

Man kan här också notera att de invändningar som framkommer om instängt klimat inte visar sig i att man uppfattar överglasningen som ett "lock" som stänger inne.

Uppenbarligen uppfattas inglasningen som "avancerad teknik"; de allra flesta har en bestämd uppfattning om att den överglasade gågatan är "modern". De flesta tycks vara positiva till att kunna utnyttja en anläggning i tiden. Bland såväl besökare som personal tycks man dock inte uppfatta

överglasningen i Skärholmen som speciellt ovanlig. Den moderna vågen av överglasning har uppenbarligen gjort att denna typ av anläggning börjar kännas bekant.

Överglasningen med högre liggande partier i klart glas i kombination med lägre liggande partier i opaliserad plast tycks ha medfört att de flesta upplever anläggningen som "rymlig" utan att den är "stor". Kanske är denna "lagom skala" en god förutsättning för människors anpassning?

En invändning mot att överglasningen inte getts en enhetlig konstruktion skulle kunna vara att den ger ett negativt splittrat intryck. Många uppfattar gågatan som varierad. Samtidigt uppfattas den inte som speciellt rörig men inte heller särskilt lugn. Trots överglasningens sammansatta konstruktion, det åtminstone periodvis intensiva folklivet och blandningen av verksamheter på gågatorna, får överglasningen således en i dessa avseenden närmast neutral beskrivning.

I den semantiska miljöbeskrivningen har Skärholmens centrum jämförts med universitetscentret på Dragvoll i Trondheim. Det mest slående resultatet är därvid att dessa två anläggningar ges så pass likartade bedömningar. De som använder den lugna och ganska avskilda universitetsmiljön på Dragvoll har i stora drag samma uppfattning om sin gata som de som använder den bitvis röriga och mycket offentliga, kommersiella miljön i Skärholmen.

10.7 DEN KOMMERSEIELLA FRAMGÅNGEN HAR FLERA ORSAKER

Vid en bedömning av vilken betydelse överglasningen fått för Skärholmens centrum, dess kunder och dess personal, måste man hålla i minnet att även andra förändringar ägt rum parallellt med ombyggnaden. Överglasningen har t ex medfört en nysatsning på centrum från både fastighetsägare och företagare. Detta tar sig bland annat uttryck i samarbete kring utbudet i centrum, kring speciella arrangemang, vakthållning m m. Överglasningen har också följts upp med en relativt omfattande och uppmärksam reklamkampanj för att ge Skärholmens centrum en mer positiv bild i det allmänna medvetandet och därigenom locka fler kunder. Överglasningen utgör således grunden för en bredare nysatsning från de kommersiella intressenterna.

INTERVJUARENS OBSERVATIONER

1. Intervjunummer: -----
2. Intervjun start kl ----- och slut kl -----

3. Ungefärlig ålder på ip?

- 18 - 24
- 25 - 44
- 45 - 64
- 65 -

4. IP:s sällskap i Skärholmens centrum

- Förskolebarn
- Skolbarn, tonåringar (upp till 18 år)
- Vuxna
- Inget sällskap

5. IP:s kön

- Man
- Kvinna

6. Tycks IP vara invandrare?

- Ja, p g a utseende eller språk
- Nej

7. Intervjuare: Ann-Eva

8. Eventuella kommentarer som rör IP:s urytjtjande av centrum och IP:s syn på centrum och överglasningen eller intervjuens genomförande

FRÅGOR TILL DE INTERVJUADE

1. Har Du eller kommer Du att köpa något under Ditt besök här i Skärholmens centrum idag?

- Ja, har gjort inköp eller kommer att göra det
- Nej - gå till fråga 3

2. Vad har Du köpt och/eller vad tänker Du köpa?

- Livsmedel
- Kläder
- Annat

3. Är det några andra ärenden som Du redan utträttat eller ska utträtta här i Skärholmens centrum idag?

- Ja
- Nej → Gå till fråga 5.

4. Vilket eller vilka ärenden är det Du utträttat och/eller ska utträtta?

- Post, bank
- Restaurang, kafé
- Arbetsförmedling, mödravårdscentral, förs.kassa, läkare, tandläkare, etc.
- Bibliotek, hantverkare, optiker, skomakare. Annan service
- Annat: -----

5. Har Du idag varit inne på eller kommer Du idag att gå på något kafé eller restaurang här i Skärholmens centrum?

- Ja
- Nej

6. Kommer Du att uteslutande gå omkring här inne i de överglasad delarna av centrum vid Ditt besök idag?

- Ja
- Nej, kommer att gå ut på t ex Bredholmsgatan eller Måsholms eller Skärholmstorgen
- Nej, har varit ute på t ex Bredholmsgatan eller Måsholms eller Skärholmstorgen

7. Hur ofta brukar Du normalt t ex senaste halvåret komma till Skärholmens centrum?

- Mycket sällan
 Mindre än en gång/månad
 Ungefär en gång/månad
 Ungefär varannan vecka
 En eller flera gånger/vecka
 Varje dag
 Första besöket → Gå till fråga 11

8. Brukade Du besöka Skärholmens centrum före överglasningen?

- Ja
 Nej → Gå till fråga 11

9. Brukar Du komma hit till Skärholmens centrum oftare nu efter överglasningen?

- Ja
 Nej → Gå till fråga 11

10. Tycker Du att överglasningen gjort att Du kommer hit mer än förut?

- Ja
 Nej

Jag ställer nu några frågor om hur Du tycker att den överglasade delen av Skärholmens centrum fungerar.

11. Har Du någon gång tyckt att det varit för mycket folk här inne och att det därför känts trångt?

- Ja
 Nej → Gå till fråga 14

12. Tycker Du att det brukar hända sällan, ibland eller ofta?

- Sällan
 Ibland
 Ofta

13. Tycker Du att den trängsel som kan uppstå här inne är ett problem, så att Du t ex försöker undvika att hamna i sådana situationer?

- Ja
 Nej

14. Har Du någon gång upplevt ljudnivån här inne som störande?

- Ja
 Nej → Gå till fråga 18

15. Tycker Du att det brukar hända sällan, ibland eller ofta?

- Sällan
 Ibland
 Ofta

16. Brukar Du att man kan säga att ljudnivån är ett problem här inne? (Stort eller litet problem?)

- Inget problem → Gå till fråga 18
 Litet problem
 Stort problem

17. På vilket sätt tycker Du att ljudnivån här inne är ett problem?

18. Om Du jämför med Gallerian i Stockholms innerstad tycker Du då att ljudnivån är högre här?

- Mycket högre ljudnivå i Skärholmen
 Lite högre ljudnivå i Skärholmen
 Samma
 Lite lägre
 Mycket lägre
 Tveksam/vet ej (trots att ip varit i Gallerian!)

Har ej varit i Gallerian

19. Har Du någon gång tyckt att det varit ett problem att Du varit klädd för utomhuspromenad när Du gått omkring här inne?

- Ja
 Nej → Gå till fråga 21

20. Har detta gjort att Du någon gång avbrutit Ditt besök här eller gjort att Du helt avstått från att gå in här i de överglasade delarna av centrum?

- Har avbrutit besök i centrum p g a för varmt klädd
 Har avstått från att gå in i överglasade delarna
 Nej, inget av detta

21. Har Du någon gång tyckt att det varit för varmt här inne?

- Ja
 Nej → Gå till fråga 25

22. När hände det?

- Vintertid, när det var kallt ute etc
 Sommartid
 När det var mycket folk här inne, t ex vid speciellt arrangemang
 Annat -----

23. Tycker Du att det brukar hända sällan, ibland eller ofta att det är för varmt här inne?

- Sällan
 Ibland
 Ofta

24. Tycker Du att man kan säga att det är ett problem att det är för varmt här inne? (Stort eller litet problem?)

- Inget problem
 Litet problem
 Stort problem

25. Har Du någon gång tyckt att luften känns inslängd eller på annat sätt obehaglig här inne efter det att gatorna blivit inbyggda?

- Ja
 Nej → Gå till fråga 28

26. Tycker Du att det brukar hända sällan, ibland eller ofta att luften känns instängd här inne?

- Sällan
 Ibland
 Ofta

27. Tycker Du att man kan säga att det är ett problem att luften känns instängd här inne? (Ett litet eller stort problem?)

- Inget problem
 Litet problem
 Stort problem

28. Har Du vid något tillfälle tyckt att det varit problem med fukt här inne, t ex så att Du eller någon som varit med Dig fått imma på glasögonen?

- Ja
 Nej

29. Har det någon gång hänt att Du saknat utomhusklimatet när Du t ex gått mellan olika affärer här inne?

- Ja
 Nej

30. Har Du någon gång bländats av solen eller på annat sätt haft obehag av ljuset här inne?

- Ja
 Nej

31. Har det någon gång varit problem med drag, temperaturskillnader, att Du blivit bländad, att det varit trångt eller liknande när Du passerat in eller ut genom svängdörrarna?

- Ja
 Nej

32. Tror Du att Du skulle utnyttja det om man inrättade en garderob där man avgiftesfritt kunde lämna in kläderna medan man gick omkring här inne?

- Ja, säkert
 Ja, kanske
 Tveksam
 Nej

33. Tycker Du att den överglasning som gjorts är bra eller dålig?

- Mycket bra
 Ganska bra
 Trevsam/vet ej
 Ganska dålig
 Mycket dålig

34. Vad tycker Du är bra med att Skärholmens centrum blivit överglasat?

- Skyddet mot dåligt väder - klimatfrågor
 En vacker anläggning/byggnad - arkitektonisk utformning
 Trivsamt miljö, trevligt att strosa i - känslan för centrum
 Ett renare centrum, mer välstädat
 Högre status på centrum, mer välfungerande centrum
 Annat: -----

Inget är bra, ingen kommentar etc

35. Vad tycker Du är dåligt med att Skärholmens centrum blivit överglasat?

- Saknat utomhusklimatet, för varmt, instängd luft, etc
 Onödigt, för dyrt
 Annat: -----

Inget är dåligt

36. Brukar de besök Du gör här i Skärholmens centrum bli längre nu efter överglasningen?

- Ja
 Nej
 Var ej i centrum före överglasningen

37. Hur länge tror Du att Du kommer att vara här i centrum idag (sammaanlagd tid för detta besök!)?

Minuter (ca): -----

38. Brukar Du handla i någon annan centrumanläggning eller i Stockholms innerstad?

- Ja
 Nej -----> Gå till fråga 40

39. Var brukar det vara?

- Stockholms innerstad
 Tumba centrum
 Huddinge
 Hallunda
 Farsta
 Annat: -----

40. Var bor Du?

- Skärholmen
 Sättra, Bredäng, Vårberg, Vårby, Segeltorp
 Mälarpöden, Västertorp, Hågersten, Axelberg Midsommarkransen, Aspudden, Nybohov, Gröndal, Västberga
 Frånngen, Herrängen, Långbro, Långsjö, Årsta, Älvsjö, Örnberg, Solberga
 Stockholms innerstad
 Bockyrka: Hallunda, Norsborg, Alby, Fittja
 Tumba, Tullinge, Huddinge, Stuvsta, Flemingsberg, Grantorp
 Salem, Rönninge, Södertälje, Grödinge

Annat: -----

41. Har Du barn under 18 år som bor hos Dig? (Även sambos barn räknas!)

- Nej
 Ja

42. Vilken är Din huvudsakliga sysselsättning för närvarande?
Bortse från tillfällig sjukskrivning och liknande.

- Förfärdigarbete
 Studerar
 Sköter hemmet
 Pensionerad
 Sjukskriven (långvarigt)
 Arbetslös
 Ledig för graviditet eller spädbarnsskötsel
 Annat. Vad? -----

43. Vad arbetar Du med? Vilket är Ditt yrke eller Din befattning?
(Om ip inte förfärdigarbete nu ska Du fråga efter yrke som ip
tidigare huvudsakligen haft).

Inget yrke, t ex den som ungdomsstuderar

44. Var arbetar Du?

- Skärholmen
 Sättra, Bredäng, Värberg, Vårby, Segeltorp
 Mälarhöjden, Västertorp, Hägersten, Axelsberg, Midsommarkransen,
 Aspudden, Nybohov, Gröndal, Västberga
 Fruängen, Herrängen, Långbro, Långsjö, Årsta, Älvsjö,
 Örnberg, Solberga
 Stockholms innerstad
 Potkyrka: Hallunda, Norsborg, Alby, Fittja
 Tumba, Tuillinge, Huddinge, Stuvsta, Flemingsberg, Grantorp
 Salem, Rönninge, Södertälje, Grödinge
 Annat: -----
 Ingen arbetsplats t ex studerande

45. Är Du nu på väg till eller från Ditt arbete? (Även lunchrast,
ärenda i arbetet etc)

- Ja
 Nej

Hur vill Du karaktärisera den överglasade gatan i
förhållande till nedanstående begrepp?

DEN ÖVERGLASADE GATAN

	mycket	neutralt	mycket
vanlig	_____	_____	_____
ovanlig	_____	_____	_____
ljus	_____	_____	_____
mörk	_____	_____	_____
modern	_____	_____	_____
traditionell	_____	_____	_____
rörig	_____	_____	_____
lugn	_____	_____	_____
liten	_____	_____	_____
stor	_____	_____	_____
öppen	_____	_____	_____
stängd	_____	_____	_____
rymlig	_____	_____	_____
trång	_____	_____	_____
vänlig	_____	_____	_____
ovänlig	_____	_____	_____
allmän	_____	_____	_____
privat	_____	_____	_____
trygg	_____	_____	_____
otrygg	_____	_____	_____
varierad	_____	_____	_____
monoton	_____	_____	_____

ENKÄT OM ÖVERGLASNINGEN I SKÄRHOLMENS CENTRUM

Vem ska svara?

Du som får formuläret ska svara.

Hur svarar man?

Frågorna besvaras genom att Du sätter ett kryss i rutan för det svarsalternativ som passar bäst. Tag frågorna i nummerordning och läs igenom varje fråga ordentligt innan Du svarar. Om svarsalternativen inte alls passar, ber vi Dig kommentera med egna ord.

När?

Skicka in det ifyllda formuläret så fort som möjligt. Använd det bifogade svarskuvertet. Det behöver inte frankeras.

Övriga upplysningar.

Om Du har frågor om formuläret kan Du ringa till Arne Modig, telefon 16 31 77 (onsdag och fredag) eller lämna ett meddelande på telefon 30 03 96 så kontaktar vi Dig.

Lycka till med ifyllandet och tack för Din medverkan!

Börja med att fylla i följande uppgifter:

<p>1. Ålder</p> <p>☐ - 24 år</p> <p>☐ 25 - 44 år</p> <p>☐ 45 - 64 år</p> <p>☐ 65 -</p>	<p>2. Kön</p> <p>☐ Man</p> <p>☐ Kvinna</p>	<p>3. Sysselsättning: Vilket är Ditt yrke/Din befattning?</p> <p>Undvik allmänna yrkesbeteckningar, skriv i stället utförligt t ex butiksföreståndare, butiksbiträde.</p> <p>Förvärvsarbetar Du inte ska Du ange yrke/sysselsättning Du tidigare huvudsakligen haft.</p> <p>-----</p>	<p>4. Hur lång är Din ordinarie veckoarbetstid?</p> <p>☐ - 10 timmar</p> <p>☐ 11 - 20 timmar</p> <p>☐ 21 - 30 timmar</p> <p>☐ 31 -</p> <p>☐ Förvärvsarbetar inte</p>
--	--	---	---

5. Arbetar Du för närvarande i Skärholmens centrum?

ja ---> I vilken butik, bank, servering etc arbetar Du?

nej ---> Har Du arbetat i Skärholmens centrum efter överglasningen?

ja

nej

6. Arbetade Du i Skärholmens centrum någon period före överglasningen?

ja

nej

7. Brukar Du själv göra inköp eller uträtta andra ärenden i Skärholmens centrum?

ja

nej

Här följer några frågor om hur Du tycker att den överglasade delen av Skärholmens centrum fungerar idag.

8. Har Du någon gång upplevt ljudnivån inne på de överglasade gatorna som störande?

ja

nej ---> Gå till fråga 10.

9. Tycker Du att det brukar hända sällan, ibland eller ofta?

sällan

ibland

ofta

10. Om Du jämför med Gallerian i Stockholms innerstad tycker Du då att ljudnivån är högre eller lägre i Skärholmen?

högre ljudnivå i Skärholmen

samma

lägre ljudnivå i Skärholmen

tveksam, vet ej

11. Har Du någon gång tyckt att det varit för varmt inne på de överglasade gatorna?

ja

nej ---> Gå till fråga 13.

12. Tycker Du att det brukar hända sällan, ibland eller ofta att det är för varmt?

sällan

ibland

ofta

13. Har Du någon gång tyckt att luften känns instängd eller på annat sätt obehaglig efter det att gatorna blivit inbyggda?

ja

nej ---> Gå till fråga 15.

14. Tycker Du att det brukar hända sällan, ibland eller ofta att luften inne i överglasningen känns instängd?

- sällan
 ibland
 ofta

15. Har det någon gång hänt att Du saknar utomhusklimatet när Du t ex gått mellan olika affärer inne i överglasningen?

- ja
 nej

16. Tycker Du att den överglasning som gjorts är bra eller dålig?

- mycket bra
 ganska bra
 tveksam/vet ej
 ganska dålig
 mycket dålig

17. Vad tycker Du är bra med att Skärholmens centrum blivit överglasat?

ingenting är bra

18. Vad tycker Du är dåligt med att Skärholmens centrum blivit överglasat?

ingenting är dåligt

19. Är det något Du idag skulle vilja ändra på när det gäller miljöen på de överglasade gatorna, t ex växter, sittplatser, ordningen?

- nej
 ja. Vad? -----

20. Nu vill jag be Dig besvara följande frågor som avser att mäta hur olika människor värderar den överglasade gatan med hjälp av olika adjektiv.

Om Du tycker att den överglasade gatan mycket nära svarar mot ordet i den ena eller andra ändan av skalan ska Du markera i rutan som ligger närmast t ex "vanlig" respektive "ovanlig".

Om Du tycker att begreppet är neutralt i förhållande till den överglasade gatan ska Du kryssa i mitten.

Kryssen ska sättas mitt i rutan.

Kryssa för alla begrepp.

Sätt bara ett kryss på varje skala

HUR VILL DU KARAKTERISERA DEN ÖVERGLASADE GATAN I FÖRHÅLLANDE TILL NEDANSTÄNDE BEGREPP?

DEN ÖVERGLASADE GATAN

	mycket	neutralt	mycket
vanlig	-----	-----	-----
ovanlig	-----	-----	-----
ljus	-----	-----	-----
mörk	-----	-----	-----
modern	-----	-----	-----
traditionell	-----	-----	-----
lugn	-----	-----	-----
stor	-----	-----	-----
stängd	-----	-----	-----
öppen	-----	-----	-----
trång	-----	-----	-----
tymlig	-----	-----	-----
vänlig	-----	-----	-----
ovänlig	-----	-----	-----
allmän	-----	-----	-----
privat	-----	-----	-----
trygg	-----	-----	-----
otrygg	-----	-----	-----
varierad	-----	-----	-----
monoton	-----	-----	-----

<p>21. Arbetar Du idag i (eller har Du tidigare arbetat i) lokaler som ligger innanför överglasningen (dvs har minst en entré mot någon av de överglasad gatorna)?</p> <p>☐ ja, jag arbetar så idag</p> <p>☐ ja, jag har tidigare arbetat i sådana lokaler</p> <p>☐ nej ---> Gå direkt till fråga 33 (sista frågan).</p>
<p>22. Brukar/brukade ni ha entrén mot den överglasad gatan öppen eller uppställd på dagtid?</p> <p>☐ öppen eller uppställd för det mesta</p> <p>☐ öppen eller uppställd ibland</p> <p>☐ aldrig uppställd</p>
<p>23. Tycker Du att det efter överglasningen varit problem med att luften varit alltför torr i de egna lokalerna?</p> <p>☐ nej</p> <p>☐ ja, ibland</p> <p>☐ ja, ofta</p>
<p>24. Tycker Du att det efter överglasningen varit problem med att luften i lokalerna känns instängd?</p> <p>☐ nej</p> <p>☐ ja, ibland</p> <p>☐ ja, ofta</p>
<p>25. Tycker Du att det efter överglasningen varit problem med drag eller liknande i lokalerna?</p> <p>☐ nej</p> <p>☐ ja, ibland</p> <p>☐ ja, ofta</p>
<p>26. Tycker Du att det efter överglasningen varit problem med temperaturen i lokalerna så att det varit för varmt eller för kallt vissa tider eller i vissa delar av lokalerna?</p> <p>☐ nej</p> <p>☐ ja, för kallt</p> <p>☐ ja, för varmt</p>

<p>27. Tycker Du att det efter överglasningen varit problem med ljudnivån i de egna lokalerna?</p> <p>☐ nej</p> <p>☐ ja, ibland</p> <p>☐ ja, ofta</p>																												
<p>28. Tycker Du att dessa problem beror på överglasningen?</p> <table border="0"> <thead> <tr> <th></th> <th>Beror på överglasningen</th> <th>Beror inte på överglasningen</th> <th>Inga sådana problem</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Torr luft</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Instängd luft</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Drag</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>För varmt</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>För kallt</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Ljudnivån</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> </tbody> </table>		Beror på överglasningen	Beror inte på överglasningen	Inga sådana problem	Torr luft	☐	☐	☐	Instängd luft	☐	☐	☐	Drag	☐	☐	☐	För varmt	☐	☐	☐	För kallt	☐	☐	☐	Ljudnivån	☐	☐	☐
	Beror på överglasningen	Beror inte på överglasningen	Inga sådana problem																									
Torr luft	☐	☐	☐																									
Instängd luft	☐	☐	☐																									
Drag	☐	☐	☐																									
För varmt	☐	☐	☐																									
För kallt	☐	☐	☐																									
Ljudnivån	☐	☐	☐																									
<p>29. Tycker Du att det efter överglasningen varit problem med förändrade ljusförhållanden i lokalerna, t ex så att färgåtergivningen förändrats?</p> <p>☐ nej</p> <p>☐ ja, ibland</p> <p>☐ ja, ofta</p>																												
<p>30. Kan man på det hela taget säga att Du är nöjd eller missnöjd med de lokaler Du arbetar/arbetat i vid de överglasad gatorna i Skärholmen?</p> <p>☐ mycket nöjd</p> <p>☐ ganska nöjd</p> <p>☐ tveksam, vet ej</p> <p>☐ ganska missnöjd</p> <p>☐ mycket missnöjd</p>																												

<p>31. Tycker Du att Din arbetsplats i Skärholmens centrum blivit bättre eller sämre efter överglasningen?</p> <p>☐ mycket bättre</p> <p>☐ lite bättre</p> <p>☐ ingen skillnad</p> <p>☐ lite sämre</p> <p>☐ mycket sämre</p> <p>☐ arbetade ej i centrum före överglasningen</p>	<p>32. Tycker Du att det behövs utförligare information till de anställda om hur brandskyddet under överglasningen fungerar?</p> <p>☐ nej</p> <p>☐ ja</p>	<p>33. Många gånger kan det vara svårt att se alla de synpunkter man har bara genom att svara på färdiga frågor. Är det något ytterligare Du vill säga om överglasningen i Skärholmens centrum?</p> <p>☐ nej</p> <p>☐ ja, vad -----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>
---	---	--

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Skicka in formuläret i bifogade svarskuvert!

REFERENSLITTERATUR

- Acking, C.-A. & Küller, R. 1972. Dynamisk visuell arkitekturperception: Miljöupplevelsens dimensioner. Arbetsrapport 1:1972. Lund: Tekniska Högskolan, Avdelningen för formlära.
- Andersson, B. & Olsson, S. 1986. Att förändra förorten. Rapport R30:1986. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Aura, S. 1984. Inför morgondagens stad. Miljöpsykologi - för en mänskligare samhällsplanering. Stockholm: Svensk Byggtjänst.
- Børresen, B., Fjaervik, N., Knudsen, P. & Salvesen, F. 1985. Glassgårder. Norske erfaringer. Forslag till forsknings- og utviklingsprogram. Oslo: Norges byggforskningsinstitutt.
- Carlson, P.-O., Almstedt, L.-Å., Thor, J. & Wozniak, R. 1985. Överglasade rum. Gårdar - gator - torg. Stockholm: Svensk Byggtjänst.
- Carlson, P.-O., Eek, H. & Helmrot, A. 1986. Överglasade gårdar vid renovering i befintlig bebyggelse. Rapport R42:1986. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Cold, B., Fathi, H. & Asmervik, S. 1985. Evaluering av den overdekte gaten på Universitetssentret på Dragvoll. SINTEF Rapport STF62. Trondheim: Norges Tekniske Høgskole.
- Falk, T. & Julander, C.-R. 1983. Köpcentrum i stadskärnan - inverkan på detaljhandel och konsumenter. Malmö: Liber förlag.
- Franzén, M. & Sandstedt, B. 1981. Grannskap och stadsplanering. Om stat och byggande i efterkrigstidens Sverige. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Goffman, E. 1971. Relations in public. New York: Basic Books.
- Grønmo, S. 1983. Lørdag som handledag. Utviklingstendenser i Norge på 1970-årene. Fondet for markeds- og distribusjonsforskning. Forskningsrapport nr 45.
- Grønmo, S. & Lavik, R. 1986. Consumer behavior and social interaction: an analysis of Norwegian time budget data. Paper prepared for the 11th World Congress of Sociology, New Delhi, India, August 18-22, 1986.
- Hammer, A. 1984. Framtidskvarter? Utvärdering av ett glashus i Eslöv. Meddelande M84:13. Gävle: Statens institut för byggnadsforskning.
- Hesselgren, S. 1975. Man's perception of man-made environment. An architectural theory. Lund: Studentlitteratur.
- Hesselgren, S., Brodin, C., Gärling, T., Toomingas, A. & Sivik, L. 1975. Arkitekturpsykologi. Rapport R24:1975. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Hjärne, L. 1985. Att bygga för gemenskap, en myt eller....? I Forskare om samhälle, välfärd och boende. T5:1985. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.

- Hultin, O. 1984. "Utomhus, inomhus eller mittemellan. Om det glastäckta rummet". Arkitektur, 9:3-7.
- Höglund, I., Ottoson, G. & Öman, R. 1987. Överglasning av stora byggnads-volymer: Skärholmens centrum. Meddelande nr 150. Stockholm: Tekniska Högskolan, Institutionen för byggnadsteknik.
- Lavik, R. 1979. Holding til handling. Hvordan kvinner og men legger vekt på ulike sider ved dagligvareinnkjøp. Forskningsrapport nr 21. Oslo: Fondet for markeds- og distribusjonsforskning.
- Liedberg, K. 1980. Brukarsynpunkter på inglasade gårdar. Rapport 2:1980. Stockholm: Tekniska högskolan, BFL.
- Lundmark, L.-E. 1981. "Hur växer gemenskapen? Från grannskap till samskap". I SOU 1981:100, Stadsförnyelsekommittén: Stadsförnyelse - kontinuitet, gemenskap, inflytande.
- Modig, A. 1985. Grannrelationer i förort. En studie av socialt liv i bostadsområden med många problemhushåll. Rapport R147:1985. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Modig, A. 1986. "Bra betyg åt inomhusklimat i överglasad centrumanläggning". Tidningen Byggindustrin. Byggspecial Nr 1 mars.
- Modig, A. 1987. "Kundernas och personalens inställning till överglasningen - beteendevetenskaplig undersökning". I Höglund, I., Ottoson, G. & Öman, R. Överglasning av stora byggnadsvolymer: Skärholmens centrum. Meddelande nr 150. Stockholm: Tekniska Högskolan, Avdelningen för byggnadsteknik.
- Mårtensson, B.G. 1973. Markutrymmen: fem bostadsområden - användning och utformning. Rapport R26:1973. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Mårtensson, M. & Peralta, C. 1979. Två invandrargrupperns användning av offentliga rum i Stockholm. Stencil. Stockholm: Tekniska Högskolan, Sektionen för Arkitektur, Avd Samhällsbyggnad.
- Popenoe, D. 1977. The suburban environment, Sweden and the United States. Chicago: University of Chicago Press.
- Statistiska Centralbyrån 1982. Socioekonomisk indelning av individen (SEI). Meddelanden i samordningsfrågor 1982:4.
- Stone, G.P. 1954. "City shoppers and urban identification: observations on the social psychology of city life". American Journal of Sociology, 60:36-45.
- Uusitalo, L. (red) 1983. Consumer behavior and environmental quality. Trends and prospects in the ways of life. New York: St. Martin's Press.

**Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 850291-3
från Statens råd för byggnadsforskning till Sociologiska
institutionen, Stockholms Universitet, Stockholm.**

R75: 1987

ISBN 91-540-4766-8

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Art.nr: 6707075

**Abonnemangsgrupp:
Y. Byggnadsfunktion**

**Distribution:
Svensk Byggtjänst, Box 7853
103 99 Stockholm**

Cirka pris: 39 kr exkl moms